

БЭХТИЯР ВАҢАБЗАДЭ

Бир үрәкдә
дөрд фәсил

урәкдә
ди
фәсил
дәһ

М. Ф. Ахундов adına
Azərbaycan Respublikası
KİTƏB XANASİ

AZƏRBAYCAN
DÖVLƏT
NƏŞRİYYATI

BAKİ — 1966

БЭХТНУАР

ШЕ'РЛЭР
ВЭ
ПОЕМАЛАР

ВАНДБ

ЗДЭ

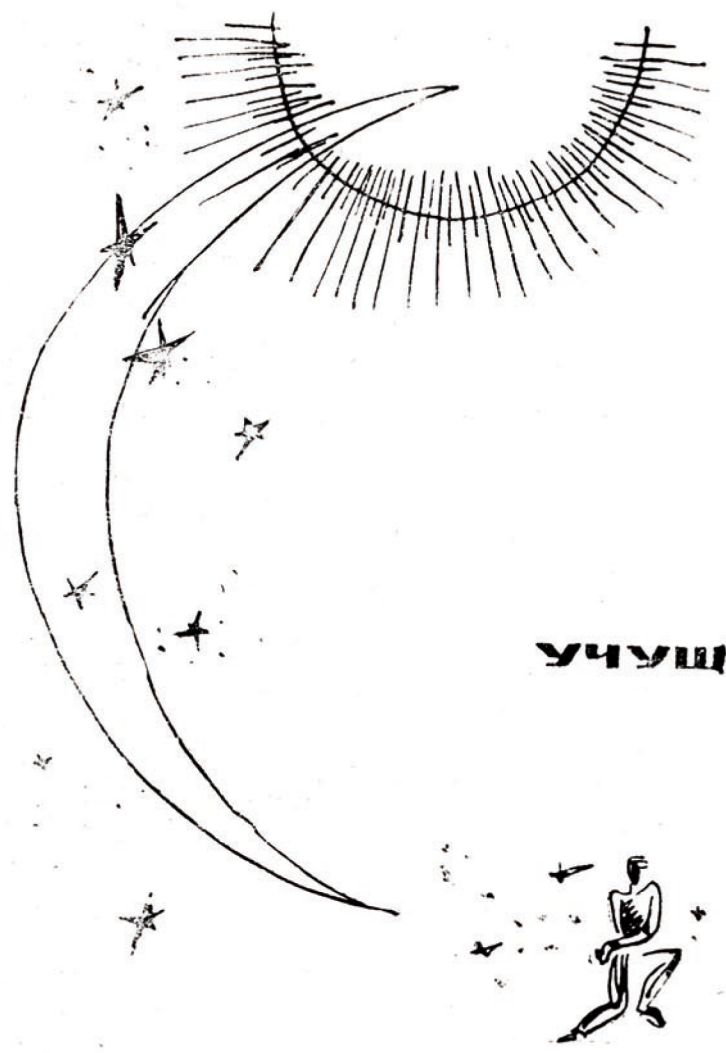
БНР

ҮРӨКДЭ

ДӨРД

ӨӨСН

7-4-3
356-66 M

УЧУШ

Бир үрөндө дөрд фәсил

Һәр кечә данышыр радио һавадан:
«Сабаһ аз булудлу, бири күн жағыш...»
Иглимин сиррини бу гадир инсан
Көр нечә өйрәнмиш, көр нечә ачмыш...

Сабаһкы һаваны билирик бу күн,
Еј инсан,
Бунунла демәрәм өјүн...
Минбир һавасыны јерин, дәнизин
Әввәлдән билирик чох заман, шәксиз.
Бәс нијә билмирик өз гәлбимизин
Бир андан сонракы һавасыны биз?..

Дөрд фәсил јашајыр бир илдә торпаг
Гыш, гыш кими кәлир, баһар, баһартәк.
Бир саат ичиндә бәс нәдән анчаг
Дөрд фәсил јашајыр бәзән бир үрәк?

Сабаһкы һаваны билирик бу күн.
Еј инсан,
Бунунла демәрәм өјүн...

Феврал, 1965.

Учуш

Гусара калдим бу ил бир аз динчәлим дејә.
Ағыр зәһмәтдән сонра өзүмә кәлим дејә.
Анчаг... бир күн, бир саат динчәлә билмәдим мән.
Үрәјимин сәсиндән...
О сәс тәғиб ејләди һара кетдимсә мәни.
Күләр үзлү көрмәди бурда бир кимсә мәни.
О сәс гулагларымда бир топ кими курлады,
Фәрәһими һәбс едиб, нәш'әми оғурлады.

Позду раһатлығымы,
динчлијими,
јухуму...

Дедим: — Динчәлмәк буму?

Дедим: — Үрәк, ај үрәк,
Бирчә ај мәнән әл чәк!

Ахы, мән дә инсанам.

Мәнә нәсиб дејилми бәс һәјатын нәш'әси?

Дәлди гулагларымы гәлбимин чылығын сәси:

— Дүнјада јашамајан дүнјадан динчлик умар,

Јанмағында тапмалы динчлијини сәнәткар.

— Чохалдыгча јашым да,

азалмады арзулар;

Ашыб дашды арзулар,

башдан ашды арзулар.

Чохалды,

шабаш олду

итирдијим өмүр, күн.

Газандығым јаш олду.

Инди нә истәјирсән?

— Демә, демә һеч заман «истәјин нәдир?» — мәнә
Дүнән зирвә билдијим, бу күн пилләдир мәнә.

Истәјим бирми, онму?

Көһнәсинә чатмамыш тәзә арзулар кәлир,
Көһнә арзуларымын сачларына дән дүшүр,
Дүнәнимин истәји бу күн көзүмдән дүшүр.

Бир чухурда лилләнән,
бирчә чыртма дашындан
үзү сәпән, күлләнән
көл олмаг истәмирәм.

Әввәлини дағларын зирвәсиндән көтүрән,
Дағларда гаһ-гаһ чәкиб дәрәләрдә һөнкүрән,
Сачы дағда-тәпәдә көпүк-көпүк ағарыб
Дүзәнләрдә гаралан,

Әввәли мүдрик гоча, сонрасы чаван олан
Сел олмаг истәјирәм...

Гышдан баһара кәлән јол олмаг истәјирәм...

Зирвәләрдән зирвәјә учуб анчаг һеч јердә
Гәрар тута билмәјән

бир ганадым олајды,
адым унудулајды.

Әмәлләримин ады мәним адым олајды.

Әбәди јол кедәјдим
кечә-күндүз,

күнәш — ај,
сағым-солум олајды.
Улдуз кәһкәшанлары мәним јолум олајды.
данм учуш истәрәм,
ад, арзудан доғулду
Голумдакы саатын ады да «учуш» олду
Даим тәзә зирвәләр,
Билинмәјә һеч заман сон зирвәм,
сон мәскәним.
Мән ил, ај билмәјәјдим,
Әбәдијјәт ән кичик өлчүм олајды мәним...
Мән саһили олмајан дәнизләр истәјирәм,
Ахшамлары олмајан күндүзләр истәјирәм.
Рәјалар аләминә мәни даим сәсләјән
чилвәләр истәјирәм.
Зирвәси көрүнмәјән зирвәләр истәјирәм.
Мән кичик бир үрәјәм —
Бу дүнјанын, һәјатын
бәзәјијәм,
сүсүјәм,
Мән кичик бир үрәјәм,
сонсузлуғ өлчүсүјәм!

Ијул, 1965, Гусар.

* * *

Өмүр бизә верилмир
Анчағ јашамағ үчүн.
Өмүр бизә верилир,
Дүнјанын да дәрдини,
Гәмини,
чијнимиздә.
Чәкмәк,
дашымағ үчүн.
Өмүр — гәлбин, зәканын
Мин ешги, мин әмәли.
Өмүр — өмүрдән сонра
Јашамағын тәмәли!

Јанвар, 1965.

Мәним ше'рим

Әбәди бир од кими өз ичиндән көзәриб
Һеј яныр ше'рим мәним,
Бу күнүмдән сабаһа

бојланыр ше'рим мәним.

Кәзиб дилдә, додагда,

Учур, учур һәмишә өзүмдән дә габагда.

Идракымын көзләри,

Әгидәмин ән тәмиз, ән мә'налы сөзләри,

Дујан үрәји ше'рим,

Бүтүн диләкләримин ән саф диләји ше'рим.

Сән ајын, улдузларын нурундан јоғрулмусан.

Батан кечәләримин ачылан сәһәрләрә

саламы сән олмусан.

Истәрәм сәтирләрин бу күнүмдән сәс алан

әкс-сәдаја дәнсүн.

Әсримизин нәбзи дә аһәнкиндә дөјүнсүн.

Истәмирәм ки, ше'рим нәрмәназик гызларын

сачында әтир олсун,

Истәрәм күн алтында памбыг јыған гызларын

башында чәтир олсун.

Чан вермә һәр өтәрки дәрә-гәмә, ше'рим мәним,

Әзмә-бүзмә көзәлә бәнзәмә, ше'рим мәним.

Сән атәш ол, сән од ол,

јандыр да сән, јах да сән.

Илдырым ол, чах да сән.

Көстәр өз ишығында бу дүнјаја өзүнү,

Бир ан јумма көзүнү,

Һәм көр сән, һәм дә көстәр!

Фәрәһләри фәрәһдә, гәми дә гәмдә көстәр,

Демирәм ки, зәррәни кениш күррәдә көстәр,

Гүдрәтин варса сәнин,

Сән бу бојда күррәни кичик зәррәдә көстәр.

Сән дүшүн дәрин-дәрин, дүшүндүр дәрин-дәрин,

Вәтәнини, елини данан түфәјлиләрин

Вәтәнчүн јох,

манатчүн јанан түфәјлиләрин

јумруға дән башында.

Кешикчи ол бу јурдун торпағында, дашында.

Вугары ол, әзми ол әјилмәјән башларын,

Чибиндә партбилет ол әсил вәтәндашларын.

Сонсуз дүшүнчәләрим,

Бу дүнјаја суалым,

Һәр истәјим, хәјалым,

Ешгим, һәсрәтим мәним,

Илк мәһәббәтим мәним.

Һәдсиз шадлығым мәним,

Бу дүнјада әбәди нараһатлығым мәним.

Сәнә гурбан вермәјә бир өмүр чох аздыр, аз.

Јалныз бирчә күнүмүн сонсуз һәјәчаныны

Нәғмәјә чевирмәјә он өмүр дә чатышмаз.

Мән сәнинчүн,

Анамса мәнимчүн јанды, ше'рим.

Мэни анамдан алыб Вэтэнимэ, халгыма
огул едэн сэн олдун!

Hojaбp, 1964.

Дол чэкирик

(Нәзрә — Нәчәфкәнд, Зухул, Таһирчал кәндләри бојунча дағлардан јол чәкән Гусар зәһмәткешләринә)

Биз элбирик биз дилбирик,
 Јердөн көјө јол чәкирик,
 Кәнддән-кәндә
 јол чәкмәјә нә вар, дағлар.
 Гүдрәтимдән
 муна дөнүб ахар дағлар.
 Вугарыма
 һәсәд илә бахар дағлар.

Биз дағлары
 гојсаг әкәр өзбашына,
Дағлар бизи
 доландыраг өз башына.
Күчүмүзү дағлара да биз гандыраг
Доланмајаг,
Дағлары да башымыза доландыраг!
Биз јол чәкиб дағ өнүндә
Әјилмирик, бурулмуруг,
Дүз јол кедән јорулмамыш —
Јорулмуруг, јорулмуруг!

Әсримиздә һачәт вармы долајлара?..
Јол чәкирик

биз дағлары јара-јара
Тарихин дә јолларыны кәсә кетдик,
Узун јолу ғыса кетдик.
Бә'зән күнүн бадәсини
Бир саатда ичәнләрик,
Өзүмүзү кечәнләрик!..
Биз заманы саатла јох,
Сигләтијлә өлчәнләрик,
Дағдан дүзә јол чәкирик,
Бир кечәдән мин күндүзә јол чәкирик.
Өлүмләрин өлүмүнә јол чәкирик
Даим вахты ғысалдырыг,
Андан-ана дејил артыг,
Андан-күнә јол чәкирик,
Јол чәкирик...

Јолун өзү гәлбимиздә,
јолун изи јоллардадыр.
Чүнки даим инсанлығын
арзу көзү јоллардадыр.
Бүтүн изләр, бүтүн јоллар
Гәлбимиздән чәкдијимиз
јолдан доғур.

Јол чәкирик!..
Бу јоллара
уғур!..
Уғур!

Ијул, 1965.

Ленин

Сән һәјата көзләрини јумандан
Бир ил сонра мән һәјата көз ачдым.
Мәним дилим сөз туталы,
бу гурдугун чаһандан
Сәһәр ахшам сөз ачдым.

Сәни ана доғмады,
Сәни доғду арзулар.
«Көһнә чүрүк дүнјаны,
јандыр дејә, јах!..» — дејә.
Һагсызлыглар дүнјасы
сәни доғду һагг, — дејә!

Сәнин өмрүн өмрүмүзүн баһары,
Сәнин сөзүн, —
мин илләрлә ачылмајан
ғыфылларын ачары.
Сәнин ешгин — арзуларын зирвәси!
Сәнин сәсин —
Африканын голларындан
гырылан
зәнчирләрин өз сәси!

М. Ф. Ахундов адына
Азәрбајҹан Республикасы
Китабханасы

Чијинлэрин һәм дүнэнин,
һәм бу күнүн
һәм сабаһын
сигләтини дашыды.

Сән һәм мәним,
Һәм баламын
һәм нәвәмин јашыды!

Апрел, 1963.

Кечэнин сағлығына

«Көј үзү дамар-дамар,
Көјдән јерә нур дамар...»
Белә көзәл кечәдә
Дағ да, даш да, гаја да
Кечәдән һәјат умар...

Башымыз үстүндә ај
Үстүмүзә нур чиләр...
Кечэнин јахасында
Гызыл-гызыл дүјмәләр...
Кечә лалдыр, кечә кар,
Анчаг минбир көзү вар.
Бу көзләрлә кизличә
Кечә бахыр көр нечә —
Кечә кечиб јарыдан...
Һара тәләсирсиниз?
Јатмағамы?..

Бир дурун...

Кечэнин сағлығына

гәдәһләри долдурун!

Кечә дә долдурубдур нурдан өз бадәсини,
Кечә дә нәғмәсинә
Гој гатсын, чинкилдәјән гәдәһләрин сәсини!

Јатмаг да не'мәт исә... гој әввәл кечә јатсын!
Кечәнин чәлалына тәслим едиб өзүнү
Дағ да, даш да, гаја да
јума билмир көзүнү,
бәс инсан нечә јатсын?

Јох, јох!

Кәлин јатмајаг!..

Арзулар дүнјасына

ганадлансын гој үрәк!

Өмүр чох узунму ки, онун да бир гисмини
биз јухуда кечирәк?..

Онсуз да торпаг алтда јатачағыг дужусуз
мин илләр, милјон илләр.

Бу чаһы, бу чәлалы дужмајачаг көнүлләр...

Кәлин, кәлин, јатынча о гуруча јердә биз,

Һеч олмаса јатмајаг белә кечәләрдә биз!..

Еј көнүл!..

Елә бил ки, сән дағларын башында
учалан бир гајасан.

Сән өзүнү,

Көзүнү

Һеч бир заман јуммајан

бир сылдырым гаја сан!

Кечәләр јатмаг олар!..

Чалыш ки, сән чалыш ки,
һәјатда јатмајасан!..

Сентјабр, 1964.

Бизим көзәл нәғмәләр

Мәһәббәтдән, арзудан
Көнүлләрә нур чиләр
Бизим ширин нәғмәләр,
Бизим көзәл нәғмәләр.
Голлара гүввәт кәләр,
Көзләрә ишыг кәләр,
Бизим гардаш елләрин
Һәр ширин нәғмәсиндән...
Рәшидимин сәсиндән
Дағда булаг гајнајар,
Бағда күлләр ојнајар,
Ојлагда чејран гачар,
Тарлада сүнбүл ачар.

Нәғмәләрдә јашајыр
Ешгим,
һиссим,
һәјчаным.

Топ-түфәнк сәсилә јох,
Нәғмәсилә таныныр
Мәним Азәрбајчаным.

Бизим һәр нәғмәмиздә
Күллә ыҗымалтысы јох,
Арзуларын сәси вар.
Чичәкләрин,

отларын
Әтирли нәфәси вар.

Нәғмәмиз бу дүнјанын
Һәр гүтбүндән јүксәлир,
Шөвкәт Ирана кедир, .
Рәшид Мисирдән кәлир.

Һәјат верир, чан верир
Анамыз торпаг бизә,
Өзүнү дә тапшырыб
Бизим ирадәмизә.

Еј инсанлар, дүшүнүн,
Бүтүн һәјатымызы
Борчлу икән она биз,
Онун өз сәрвәтиндән
Өлүм һазырајырыг
Ахы, нәдән она биз?..

Бизимкидир әзәлдән
Бүтүн вары дүнјанын.
Сағалмамыш о көһнә
јаралары дүнјанын,
Кәлин нәғмә охујаг,
Јараларын үстүнә
Нәғмәдән мәһһәм гојаг!

Җәғмәләрә чевриләк
Долашаг һәр јаны биз.
Бешикләри тәрпәдән
Ширин нәғмәләрлә дә
Тәрпәдәк дүнјаны биз!

Август, 1964.

Гәмэрван

(Сосиалист Әмәжи Гәһрәманы Әшрәф
Әлимирзәјевә)

Кәлдим Гәмәрвана әлли үчдә мән,
Язын оғлан чағы, бир көзәл күндә.
Учалдым дағларын әзәмәтиндән,
Кичилдим евләри кичик көрәндә.

Елә бил дамлара гапаз салмысан,
Ҡамысы балача, ясты-јапалаг.
«Бу дамлар ичиндә бөјүјән инсан, —
Дедим — улдузлара нечә галхачаг?»

Чыхыб Гутгашендән «Әшрәф јолу»ја
Кәлдим Гәмәрвана алтмыш бешдә мән.
Көрдүм чамааты көзү сабаһда,
Үрәји бу күндә, әли ишдә мән.

Кәздим Гәмәрваны мән аддым-аддым.
Үстү кирәмитли евләрә бахдым.
Учалдым, бөјүдүм бу евләр кими.
Башым көјә дәјди,

көнлүмдә дејил.
Мән кәнддә көрүрдүм диләкләрим.

Клуб, ҡитабхана, ғонағ евләри,
Мәктәб, хәстәхана, нечә кур булаг —
Ҡамысы јараныб он илдән бәри,
Мүмкүнмү бунлара һејран олмамағ?

Дедим: сәбәб нәдир бу јүксәлишә?

Дедиләр: иш, бирлик!

Дедим ки, шәксиз.

Онда чыхмырдыныз мәкәр сиз ишә?

Дедиләр: чыхырдыг, анчаг үрәксиз.

— Бәс нијә үрәксиз?

Буну дејин сиз.

Дедиләр: үрәји ғанадландыран.

Бизим өнүмүздә чырағ јандыран,

Башчымыз јох иди...

Инанырам мән.

Һәр шејә гадирдир инсан, әзәлдән,

Она инам верин, она һагг верин.

Она үрәк верин, дүз јол көстәрин.

Үрәксиз! көнүлсүз! — көзәл дедиләр, —

Көнүлсүз күлүш дә зәрәрдир чана.

Дүзләри дағ ејләр, дағы дүз ејләр

Сиз үрәк версәниз әкәр инсана.

Он аддымлыг јолда јорулуб галар

Бир јолу күч-бәла, көнүлсүз кедән.

Јүз ағачлыг јолу белинә долар,

Јорулмаз һеч заман јолу дүз кедән.

— О кимдир?

Дедилэр бизим сэдримиз.

О бизэ борчлудур, биз она борчлу.

Дүнјаја кэлэли биз һәр биримиз

Бу торпаға борчлу, вәтәнэ борчлу.

О, бизи дүшүнүр, биз ону һәр ан.

Һамымыз бир чаныг бир эмэл үстэ.

Еллијэ чаныны јандырдығындан

Бу күн ел кәздирир ону эл үстэ.

Әкәр бош оларса башчынын башы,

Чамаат элләшәр, һаһаг тәр төкәр.

Ағыл да зәһмәтин бир јол јолдашы,

Башын бәласыны ајаглар чәкәр.

Јердә јох, көјләрдә илдирым чахар.

Булууддан сәпиләр бәрәкәт јерә.

Дағда гар әријиб сел олар, ахар,

Баһар дағдан енәр чәмәнликләрә.

Апрел, 1966.

Динчәлмәк истәмирәм

Сәсли-күјлү шәһәрдән

дағларын гојнундакы
доғма јурда кәлмишәм.

Мән о гәдәр шадам ки...

Бу дағлардан да уча
дағларә јүксәлмишәм.

Тулағларым динчәлир заводларын сәсиндән.

Обамы сејр едирәм гәлбин пәнчәрәсиндән.

Мәхмәр донлу көј отлар чарпајым олмуш мәним.

Суларын шырылтысы лајлајым олмуш мәним.

Радиодан, гәзетдән гәсдән кәнар кәзирәм,

Достларын гуллауғунда гул кими мүнтәзирәм.

Јығылыбдыр башыма көһнә достлар, танышлар.

Еһтирамлар, һөрмәтләр, рәғбәт долу бахышлар.

зијафәтләр, бадәләр.

Достлар өтән күнләри сағлыгларда јад еләр.

Бир күн... беш күн... алты күн...

Каһ бунун, каһ да онун әзиз гонағы олдум.

Ахыр бездим,

јорулдум...

Көзләримдә бир оладу мәним бу көј дә, јер дә

Усандырды лап мәни

Дузлу ләтифәләр дә, шағраг гәһгәһәләр дә...

Бош бир нағара кими кумбулдајан күнләрә

мин дэфэ лэ'нэт дедим.

Јенэ дэ өз-өзүмэ мэн гајытмаг истэдим:

Тапдым гезетлэрини бурахдыгым күнлэрин,

охудум ширин-ширин....

Дүнјадан бирэр-бирэр јенэ хэбэрдэр олдум,

Мэн дүнјаја гарышыб

һадисэлэр ичиндэ

эријэндэ вар олдум.

Мэн јашадым, бөјүдүм,

Мэн дүнјаны дүшүндүм,

Гэлбим, һиссим бөјүдү,

Еу дүнјанын ичиндэ мэн дэ дүнјаја дөндүм.

Инди хошдур дејирэм шәһэрлэрдэ көрдүјүм

о сәс-күј, о һәрәкәт,

о һәрәкәт, о сүр'әт.

Дүнја курорт дејил ки,

бу чыдыр мејданына

динчәлмәјә кәләк биз.

Јох, јох!

Дэзкаһ башында,

Ја да стол башында

шәрәфлэ динчәләк биз.

Бу фырланан дүнјада

бу һәрләнән дүнјада

Каһ севинән,

Каһ да ки, кәдәрләнән дүнјада

Мэн јорулан дејиләм,

Мэн поладам, дәмирәм —

Динчәлмәк истәмирәм,

Динчәлмәк истәмирәм!

Ијун, 1964. Нуха.

Нифрәтим

Дәниз јырғаланыр беләдән-белә,

Елә бил јатағы она дар кәлир.

Һајгырыб өзүнү чырпыр саһила,

Она гәзәбиндән бир вүгар кәлир.

Дәниз,

гәзәбинә ортағам мән дэ.

Кининдән, һирсиндән сулар үркүшүр.

Һәр дэфэ мән сәни белә көрәндэ

Јадыма өз һирсим, нифрәтим дүшүр.

Де һансы нифрәтдир сәни диндирән,—

Өзүндән чыхарыб гәзәбләндирән?..

Мәни дэ нифрәтим ашыб дашдырыр,

Өзүнә сығмајан Хәзәрим кими.

Өзүмү өзүмдән узаглашдырыр,

Атыр саһилимә көпүкләримн...

Дәјишир гәзәбим, фитрәtimi дэ.

Нифрәтим доғулуб мәнәббәтимдән.

Гәрибә кәлмәсин,

нифрәtimi дэ

Мәнәббәтим гәдәр истәјирәм мән.

Арзулар наминэ жашајырыг биз,
Нифрэтим — мәсләким, эгидәм мәним.
Севкисиз,

нифрәтсиз,
далғасыз,
сәссиз.

Нәјимә кәрәкдир бу аләм мәним?

Нифрэтим учалдыр, бөјүдүр мәни,
Өзүм дә һејранам өз гүдрәтимә.
Нифрэтим дағыдыб сәдди, бәрәни,
Мәни чатдырачаг мәһәббәтимә.

Мај, 1965.

Мәним ад күнләрим

Бу күн ад күнүмдүр... евдә һамы шән.
Анчаг фикирлијәм, кәдәрлијәм мән.

Кәнчилијим өтәли, белә күнләрдә
Аныб јохушуму төјшүјүрәм мән.
Хәзан јарпағлары ојнашан јердә
Нечә үшүмәјим?... Үшүјүрәм мән.

Анчаг... ушағлыгда истәрдим һәр күн,
Бизим евимиздә мәчлис гурулсун.
Күнләрин һамысы дөнүб бүсбүтүн
Мәни севиндирән ад күнүм олсун.

Атамын, анамын јеканәсијдим,
Арзусу, һәвәси, көнүл сәсијдим.
Өмрүн нә гәрибә күнләри варды,
Мәним ад күнләрим бајрам оларды.
Мән нә биләјдим ки, дәјишир инсан,
Ад күнүн, шад күнүн олмур бир заман.

Алдығым о көзәл ојунчағлары
Ғачыб кәстәрәрдим достлара бир-бир.
Һаны, һаны өмрүн о шән чағлары?
Кедән, а гардашлар, бир даһа кәлмир...

Гәмән адамаммы?.. Јох, башгајам мән.
Өзкә чүр көрүнүр бу аләм мәнә.
Бир заман көнлүмә севинч кәтирән
Ад күнүм кәтирир инди гәм мәнә.

Дејирәм, јенә дә өмрүмдән бир ил
Өтдү...

Өтән илләр сәфә дүзүлүр.
Мәним ад күнүмдә инди мән дејил,
Мәним балаларым севиниб күлүр.

Оғул көмәји

Ијирми јол јарпаглар ачды, саралды,
Оғул кәлмәди.
Ананын көзләри јолларда галды,
Оғул кәлмәди.

Аналар өвладла һәр көрүшәндә
Онун көз јашыны үмиди силди.
Гапыја һәр дәфә кәлкә дүшәндә
Ана елә билди баласы кәлди.

Баласы кәлмәди...
О нечә кәлсин?
Заманын һөкмү дә өлду амансыз...
Узаг бир дијарда о, инди јәгин
Јатыр торпаг алтда адсыз, үнвансыз...

Ана шүкүр дејиб өз талејинә,
Һәр күн хәјалында мурада чатды.
Кимсәдән уммады бир көмәк... јенә
Өз оғлу, өз оғлу дадына јетди.

Демәјин кимсәсиз
Она кәлин сиз,
Дилим топуг чалды,
 янылдым бајар.
Оғул гапысыны ананын һәр ај
Дөјдү почталјонун элилә анчаг.
Бәли,
 јашамады о, һајла-күјлә,
Өлдү...
Көзләмәди кимсәдән «сағ ол».
Өзү јер алтында... Өз өлүмүјлә.
Јашатды ананы, јашатды оғул.

Феврал, 1965.

Үлгэр-жажир

Һәр будағын жүз зоғу,
Һәр зоғун да мин эли...
Ағачларын тәпәси
Зәр ләпәли ишығлы,
Ајағлары көлкәли...

Ајағынла башында
Гәрибә бир тәзад вар:
Башы јашыл јарпаглы,
Дибі сары хәзәлли
Ағачлар, ај ағачлар!

Дүнәнинин зиңәти
Көзәллиҗи, севинчи
Бу күн она гәм олуб.
Дүнән җашынын тачы
Аҗаҗлары алтында
Бу күнсә һәшәм олуб.

Булудда јох,
 еј көнүл,
Күнэшдә јагышы көр.
Мешә ағачларынын
Башындакы јаза бах,
Дибиндәки гышы көр.

Май, 1964. Губа.

Шәһријара

Сән отуз ил ажры дүшдүн елиндән,
Өз ананла данышдығын дилиндән,
Симург сәнэ паж да верди телиндән,
Гүрбэт елдэ о тел дүшлү жадына,
Тели чэкдин, Вэтэн кэлди дадына.

Вэтэн сэни јенэ басды багрына,
Мэлхэм гојду сэнин көнүл агрына.
— Күнаһымы эфв ет, — дедин сән она, —
Һарај сәнә, баба јурду, од-очаг,
Сәндән дәнэн буза дөнүб доначаг!

Сән алмышдын күчүнү бу очагдан,
Ондан дөнүб, она бахдын узагдан.
Гөнчө икэн ажры дүшдүн будагдан
Ҳејдәрбаба далынча ган ағлады...
Анчаг ајаг изләрини сахлады.

Һарај сэнэ, илк һычгырыг, илк нэфес,
Һарај сэнэ, ана суду, доғма сәс!
Ел-обасыз өмүр гуру бир гэфес,
Хошдур женә бу дунянын чөфасы,
Гүдрәтисән, ај аنامын лајласы!

Нэгмэ адлы чешмэлэрин көзүсэн,
Сэн елимни, сэн күнүмүн өзүсэн,
Бу лалладан ганад алыб, дүзү, сөн,
Еј Шәһријар, өз обана гајытдын.
Сөнмүш идин, јана-јана гајытдын.

Баба јурду, догма очаг, ај ана!
Меһрибансан дизинә баш гојана.
Нахәләфләр гәфләтиндән ојана,
Јенә сәнин өнүндә диз чөкәләр,
Торпагына көз јашыны төкәләр.

Салам вердин бу күн Ёјдәрбабана,
«Гајтар» дедин сән гузуну чобана.
Гајыдаркән өз елинә, обана —
Һәм јурдуна, һәм өзүнә гајытдын,
Сән кечәјдин, күндүзүнә гајытдын.

Ёјдәрбаба ганад верди ше'ринә,
Бүлбүлләри дил кәтирди ше'ринә.
Күл-чичәји бир әтирди ше'ринә,
Мәкәр буну сән унутдун, Шәһријар?
Өзкәнимни әзиз тутдун, Шәһријар?

Ёјдәрбаба үрәјиндә дағ олду,
Сән ајрылдын, о, гәлбиндә доғулду.
Фикирләрин, хәјалларын дағылды,
Бәс отуз ил үрәјиндә ел дағы,
Ахы, нечә кизләтмишдин бу дағы?!
Күнәш доғду, јер шәфәгә бүрүндү,
Булад гачыб үфүгләрдә сүрүндү.

Үрәјиндән Ёјдәрбаба көрүндү,
Салам вердин бу көрүнән даға сән,
Бир гул идин, өз елиндә ағасан.

Ёјдәрбаба, мурады вар һәр кәсин,
Истәрәм ки, гәм көнлүнү дешмәсин,
Балаларын сәндән узаг дүшмәсин,
Јаллы кедәк синән үстә биз һәр күн, ,
Сән «Анамын китабы»¹сан бизимчүн.

Ел дејиб ки, бостан әкмә бәјилән,
Јалан олмур ел адындан дејилән.
Ёјдәрбаба җаршысында әјилән —
О башынын өнүндә баш әјирәм,
Јалныз инди сәнә гардаш дејирәм!

Март, 1965.

¹ Ч. Мәммәдгулузадәнин «Анамын китабы» әсәринә
ишарәдир.

Хәјалым мәним

Достум һүгүгшүнас А. Ибраһимова

Көзләрим, көзләрим, борчлујам сизә
Торпаға,

Күнәшә,

Көјә,

Дәнизә,

Бахырам, көрүрәм һәр шеји күнтәк,
Ән бөјүк дәвләтдир инсана көрмәк!

Гәдим замандан

Көзүнә инсан

Дүнјаја ачылан пәнчәрәм деди,
Анчаг гүдрәтинә јенә кәм деди.
Дүнјаны көстәрир мәнә көзләрим,
Дејирәм, ачиздир јенә көзләрим.
Көз илә көрүнмәз һеч заман үрәк,
Үрәјә үрәклә бахасан кәрәк!

Көз көрүр һәр шејин үзүнү анчаг
Ичини көрүрәм камалымла мән.
Көз мәнә көстәрир бу күнү, анчаг
Сабаһы көрүрәм хәјалымла мән.

Ким дејәр инсанын нечә көзү вар?
Ону билән јохдур — десәм јеридир.
Арзулар, арзулар, ширин арзулар,
Хәјал көзүмүзүн бәбәкләридир.

Һиссим дә, дујғум да минбир көз кимн,
Алышыр...

Көзәлдир бу һалым мәним.
Көзлә көрмәдијим диләкләрими
Сәнинлә көрүрәм, хәјалым мәним.

Ијул, 1965, Гусар.

Түлү—гүрүб

Дан јери агарыр... ала-гаранлыг...
Сәһәрдиp,

кечәдир —

билинмир һәлә.

Елә бил бу анда сусуб бир анлыг
Дајаныр јериндә вахт, заман белә.

Гүрүб... шәр гарышыр...

ахшамдыр,

анчаг,

Чәтиндир сәһәрдән ону ајырмаг...
Һәм түлү, һәм гүрүб ала-гаранлыг...
Бу анлар тәбиәт сусур бир анлыг...

Күндүзлә ахшам,

Күндә ики дәфә көрүшүр мүдам.

Бир сәһәр-сәһәр,

Бир ахшам чагы...

Көјдә сүкунәт,

Јердә сүкунәт,

Икилик ичиндә сусур тәбиәт...

Бири јумур,

Бири ачыр көзүнү.

Бәс бу сүкут нәдир бир дејин мәнә.

Сүкунәт ичиндә бу ан өзүнү

Санки тәһвил верир кедән, кәләнә.

Сусур гәмли-гәмли тәбиәт бу ан,

Кедән өз һалына ағлајыр бәлкә.

Үфүгләр бојунча тәзә доғулан

Өләнин јасыны сахлајыр бәлкә?

Күндә ики дәфә ишыгла зүлмәт

Көрүшүр...

Бәс нијә сусур тәбиәт?

Нијә кәдәрләнир, нијә гәмләнир?

Гаранлыг ишыға, гарышыр һәмән.

Тәбиәт гәмләнир,

вүсалчүн дејил,

Онлар ајрылмагчүн көрүшдүјүндән.

Јанвар, 1965.

Набил сенаһы

Кәманә камана тохунан заман
Туфанмы һаҗғырды, селми чағлады?
Бәдбәхт бир гәрибин аһ-аманындан
Бәлкә көҗ кишнәди, булуд ағлады?

Дурнамы аҗрылды өз гатарындан?
Обамы дағылды, елми таланды?
Заманмы аҗрылды өз ахарындан?
Әслими һычғырды, Кәрәмми јанды?

Каманын голунда јатан халларын
Һәр бири гәм јурду, һичран јувасы.
Бир голун үстүнә чәм олуб мин-мин
Нәсимми үсјаны, Вагиф нәвасы.

Ондакы бу гүдрәт, бу сирр нәдир, нә?
Әзабла, зилләтлә долудур бу гол.
Ајлара, илләрә, гәринәләрә
Бөлүнән тарихин јолудур бу гол.

О енән, о галхан сәсләр, авазлар
Јаз башы дағларын селидир бәлкә?
Каманын бағрында ағаран тозлар
Јанан арзуларын күлүдүр бәлкә?

Бу сәс сынаг үчүн — гүссәнин, гәмин
Көнүлләр евинә сәјаһәtimi?
Бу сәс илк атамыз гоча Адәмин
Тәкликдән килеји, шикајәtimi?

Бәлкә сусдурулан нечә даһинин
Јаралы руһудур бу сәс, бу нәлә.
Данышмыр... дүшүнүр дәриндән-дәрин
Сөзсүз нәғмәләрлә ағлајыр елә.

Дејирәм, бу сәси динләјәндә мән,
Нијә дәгигәләр дөнүб ил олмур?
Бу сәсин одуна, дејирәм, көрән
Нијә бүтүн сәсләр јаныб күл олмур?

Бу сәсдән үрәјим олду бир тикә —
Бағрымын башында јарадыр бу сәс.
Ајын чамалында гара бир ләкә,
Ләләнин көксүндә гарадыр бу сәс.

Јох! Кардыр гулағы кайнатын да,
Ешидә билсәјди суја дөнәрди.
Сонсуз кайнатын сонсуз гатында
Ишыгсыз улдуз да шә ләләнирди.

Бир аһмы, аманмы учалыр јердән,
Јер өз фәрјадына өзү бездими?
Гоча Фүзули дә бу нәләләрдән
Неј кими бәнд-бәнд кәсилмәздими?

Бу ағач парчасы жанмаыр өзү,
Анчаг од-очагсыз жандырыр бизи.
Одун атәшинә од шан-шан олур:
Бу сәсин одуна алышар су да.
Ағач һәр атәшә алышан олур,
Бу нијә алышмыр белә бир ода?

Һабил! Ај инсафсыз, үрәжимизи
Жандырыб-јахмагда гәсдин нәдир, нә?
Нијә жандырырсан атәшсиз бизи?
Бу һаггы ким вериб, ким вериб сәнә?

Сентјабр-октјабр, 1964.

Сөкүн чәпәрләри

Һәр кәс өз бағыны тез чәпәрләјир,
«Чәпәрдән бу јана мәнимдир» дејир.

Сөкүн чәпәрләри, даш һасарлары,
Көзләр узаглара зилләнсин бары.
Көнүл отаглара сығармы тәкчә,
О кәрәк атлана дағдан, дәрәдән.
Бахмаг истәјирәм көз ишләдикчә
Узанан о кениш үфүгләрә мән.

Тутмајаг чичәјин, күлүн јолуну,
Онларын көнлүнү дағ-дағ етмәјәк.
Тәбиәт азаддыр,

кәлин биз ону
Һасарлар ичиндә душтаг етмәјәк.

Нәрдтахта үстүндә сәдәф зәр кими
Ханалар ичиндә ојнамајаг биз.
О кениш, о сонсуз үфүгләр кими
Бөјүсүн, учалсын үрәкләримиз.
Сөкүн чәпәрләри, даш һасарлары,
Көзләр узаглара зилләнсин бары.

Март, 1965.

Дүшүнчө, камал

(Бетховени динләркән)

Нәғмәләр мәлһәмдир көнүл ағрыма,
Онларын өнүндә баш әжирәм мән.
Бу бојда дүнјаны басыб бағрыма,
Өпүб гучагламаг истәјирәм мән.

Ачыр көнлүмүздә күл гөнчә-гөнчә,
Елә бил сәсләрдән кам алырыг биз.
Сәсләр — үмид, арзу, сәсләр — дүшүнчә,
Һәр халда бир пиллә учалырыг биз.

Бу сирли сәсләрдә де нә һикмәт вар?
Үрәк кенишләнир, хәјал јүксәлир.
Елә бил көјләрдән ениб улдузлар
Көзәл нәғмәләри салама кәлир.

Дејирәм, нә гәдәр көзәлдир һәјат,
Јаша!

Јарат, јаша! Дүнјадан кам ал.
Көјләр дә јерләрә алчалыр гат-гат —
Көјләрә галхдыгча дүшүнчә, камал.

Сентјабр, 1965.

Кечә мүнәш јатыр ки...

Ах... Нә гәдәр данышаг?
Јетмәзми сөз алвери?
Сөһбәти кәс, де кири!..
Үрәјимлә

инди дә

Тәк галмаг истәјирәм
Онун дәринлијинә
Учалмаг истәјирәм.
Нәләр јохдур көнүлдә —
Нејләјирәм чөлләри,
Дағлары,
Ја бағлары?

Дүшүнмәк истәјирәм,
Сөндүрүн чырағлары!
Истәјирәм бу кечә
Өзүм чыраға дөнүм
Дүшүнүм,

һеј дүшүнүм...

Еј көнүл,
Өз-өзүнү
Јахшы көрмәк истәсэн,
Гаранлыгда дүшүн сән.

Биз чичэк илэјэндэ,
Биз нэгмэ динлэјэндэ
Көзүмүзү јумуруг,
Өзүмүзэ далырыг
Јалныз көзэлликлэ биз
Онда јалгыз галырыг.
Ким дејир ки,
кечэлэр.

Јатмаг,
сөнмэк
үчүндүр?

Мэн дејирэм:

кечэлэр
Һеј дүшүнмэк үчүндүр...
Кечэ күнэш батыр ки...
Биз алышаг,
биз јанаг.

Кечэ күнэш јатыр ки,
Биз јухудан ојанаг!

Феврал, 1965.

Пајыз лөвһэлэри

Азалдыр сујуну шыр-шыр булаглар,
Өмрүнү-күнүнү верир јај сона.
Һавада јелләнән сары јарпаглар
Бәнзәјир гырговул ганадларына...

Сусур... Сүкут едир јахын-узаглар,
Елэ ки, бағлары гушлар тәрк едир.
Ағачда титрәшән тэк-түк јарпаглар
Јарпагмы?

Јохса ки, сәрчэләрмидир?

Јерин хэзэлини совуран рузкар
Өтүр нэгмәсини бир өзкә диллә...
Сују сысгалашыб гурујан архлар,
Чалалар, чухурлар долур хэзэллә.

Дағдан көч башланыр, дәрэдән думан,
Елэ бил үз тутур арана дағлар.
Дөнүб архасынча бојланыр чобан,
Адамсыз олурмуш вирана дағлар.

Јајлағын чичәји, дағын булуду,
Аранда, гышлагада јерлә сүрүндү.
Дағларын чичәји, дағларын оту
Гојунун, гузунун јунуна дөндү.

Бә'зән гыш ләнкијир... Бозаран дөшләр
Тәзәдән көјәрир баһар сајағы.
Отлаға чеврилир дүзләр, өрүшләр,
Итир от ичиндә гојун дырнағы...

Бә'зән дә, бәлкә дә бир сынаг үчүн
Јағыш сәпәләјир көј. нарын-нарын.
Гузулар сојугдан горунмаг үчүн
Чәкилир дибинә боз гајаларын.

Дөјүр гапысыны јелләр гышын да,
Бә'зән вахтсыз кәлән гонаглар кими.
Јарпағы төкүлән ағач башында
Јувалар гаралыр папаглар кими.

Азалыр күнәшин оду күнбәкүн
Сојудур торпағы, дашы тәбиәт.
Шахтаны, сојуғу һисс еләмәкчүн
Чылпаг гаршылајыр гышы тәбиәт.

Октјабр, 1964, Нуха.

Новруз гары

Јағыр новруз гары... Сулу гар јағыр.
Јағыр горха-горха, о ағыр-ағыр.
Гар јерә дүшдүмү, әријир дән-дән,
Әријир торпағын јаз нәфәсиндән.

Торпаг, ана торпаг даим һаванын
Көтүрүб, көтүрүр һәр шылтағыны,
Гыш, гарлы, шахталы сәрт китабынын
Ачыб өнүмүздә сон варағыны.

Март, 1965.

Бәлкә доја үрәкләр

О өлдү,
 өмрүн сапы
 дүүн дүшдү,
 гырылды.
Бәр-бәзәкли табуту
 нәгмәйлә галдырылды,
 нәгмәйлә басдырылды.
Өмрү боју ајагла
 о, кетдији јоллары
 Инди чийиндә кетди.
Ана лајлајларыјла
 Башланан инсан өмрү
 Матәм маршыјла битди...
Кәзләр бошалды, долду.
Онун гәбри үстүнә
Тәзә күлләр гојулду.
Нәгмә, бир дә күл-чичәк!
Көрән бунлар нә демәк?
Јүз ил јашајан белә
 Өмрү јенә кәм'сајыр
Һәр шејдән дојан инсан
 Тәкчә гоча дүнјада
 Көзәлликдән дојмајыр.

Гәбирләрин үстүнү

 Гој бәзәсин чичәкләр,
Көз јумуландан сонра
 Көзәлликдән кам алыб
 Бәлкә доја үрәкләр.

1963.

Ше'рим — иманым мәним

«Бир иман истијорум уғрунда баш гоҗага»

Бейхәт Камал Чағлар

Иманмы истәјирсән?
Инанмырам буна мән.
Иман кәзән шаирин шәкк едирәм доғрусу
Шаир олдуғуна мән.
Шаирин үрәјиндә рәнкләрини дәјишир,
һәјат — өлүм,
Баһар — гыш...
Шаирликми тапмысан
Иманыны тапмамыш?
Сатылыбмы Вәтәнин?
Онданмы килејлисән?
Бу дәһшәтә јанмағы
Иман сајмадынмы сән?
Полад полад дејилдир о сынмајыб әјилсә,
Сән өзүнүн дејилсән Вәтән сәнин дејилсә...
Өзүнү тап сән әввәл!
Вәтән дарда да олса
Јад әлләрдә дә олса,
О сәнин иманында, үрәјиндә сәниндир,
Арзулар мәмләкәти сәнин өз Вәтәниндир.

Су ичир ше'рим мәним әгидә чешмәсиндән,
Илһам алыр, күч алыр бир амалын сәсиндән...

Шәрәфимдир бу мәсләк,

Шөһрәтимдир бу иман,

Она ше'рим дә гурбан,

Она өзүм дә гурбан!

Мәним севинчим белә үрәјимдә кизләнен
дәрдә, гәмә борчлудур...

Ше'рим,

Шаирлијим дә

Мәсләкимә борчлудур,

Әгидәмә борчлудур...

Ше'рим — намусум мәним, ше'рим — вичданым
мәним,

Ше'рим — иманым мәним!

Феврал, 1965.

Көзәллик бәхшишдир

Сәни һәр көрәндә мат галырам мән
Ана тәбиәтин сәхавәтинә.
Елә бил тәбиәт көзәллижиндән
Бир парча аҗырыб бәхш едиб сәнә...

Үз дәфә,
Мин дәфә бахдым,
Мән анчаг
Бир гүсур көрмәдим сәндә...
Көзәлсән!

Өҗүмә!
Бунунчун өзүнә јох, јох.
Ана тәбиәтә миннәтдар ол сән!

Көзәллик бәхшишдир... О, өз јерини
Дәјишир...

Бәхшишлә өҗүмәз инсан.
Ана тәбиәтин вердикләрини
Алыр әлимиздән амансыз заман...

Өзүнү, бәхшишлә күвәнсән — гына!
Күвән бу дүнјада газандыгына!

Апрел, 1965.

Ал күнәшин сағлыгына

— А огул, бадәләри чатдадан, сындыран јаландыр, Шүшә-
нин нә кунаны?
— Јансы јалан?
— О јалан ки, һәр отуранда бадәләрә дејирсиниз. Она һеч
полад да дөзмәз.

Мир Чәләл

Мәчлис ашыр,
Мәчлис дашыр,
Думанланыр јенә башлар.
Бир-биринин шәрәфинә
Сағлыг дејир дост-танышлар.
Гәдәһләри бошалдырлар, долдурурлар,
Бу дүнјаны каһ учурур, каһ гурурлар.
Бадә галхыр

ән әввәлчә

сағлыгына

сәдрләрин,
мүдирләрин...

Тост дејилир дадлы-дадлы, ширин-ширин:

— Јалныз онун үрәјилә
вурур бизим үрәјимиз,

Гәдәһләрин ичиндәки
ачы тәмли арағы биз

Ичэк ширин достумузун
Ширин чаны сағлығына,
Узун өмүр арзулајаг кәлин она.
Мәчлис буна әл дә чалыр —
Јалан сөзләр, сахта сөзләр
Ашағыдан ганадланыб
Јухарыја көрпү салыр.
Мәчлис јалан,

сөзләр јалан.

Бурда јаман алвер кедир
Ону сатан, бири алан.
— Мән ичмәрәм,
Јох!

Ичмәрәм

һәр бир кәсин сағлығына,

Мән ичирәм бу бадәни

Көзәл инсан, көзәл алим

Филанкәсин сағлығына!

Көзәл инсан!

Көзәл сөздүр!

Көрән анчаг бу көзәллик

Әмәлләрдә сынандымы?

Көрән буну дејән өзү

өз сөзүнә инандымы?

Әввәл бунун, сонра онун

сағлығына ичәк дејә,

Вичдандан сөз ачдығымыз мәчлисдә дә

Биз бөлүрүк адамлары дәрәчәјә!

Мәчлис — базар,

Рүтбә — дәјәр.

Бәс инсанлыг јохму мәкәр?

Кәлин достлар, мәчлисләрдә

Маһны дејәк,

рәгс еләјәк!

Тутулмасын, гој ачылсын үрәјимиз,
Сағлыгсыз да онда сағлам оларыг биз!

Кәлин, достлар, маһны дејәк

Алнымызын ачыглығы,

Үзүмүзүн ағлығына,

Сағлыг демәк вачиб исә

Онда дејәк:

— Бизә даим тәмәннасыз ишыг верән

Ал күнәшин сағлығына!

1965.

Јени ил дујгулары

Бајрамлар чүрбөчүр... бајрамлар эзиз,
Бајрамлар тэгвимдэ эн көзэл күндүр.
Минбир гајғыларла јашасаг да биз,
Бајрамлар, севиниб күлмэк үчүндүр.

Көнүллэр саз тутур тэнтэнэсиндэн
Кэлэндэ бу көзэл, эзиз бајрамлар;
Анчаг...

бир бајрам да таныјырам мэн,
Онда шадлыг да вар, кизли гэм дә вар.

Һезин дујгуларла јашајырам мэн
Бу эзиз кечэдэ, а достлар, јенэ
Кэлин өтэн илин сон кечэсиндэн
Бахаг тэзэ илин илк сәһаринэ.

Һава о һавадыр... иглим о иглим,
Һэлэ әримәјиб дүнән јаған гар.
Бәс дәјишән нәдир?

Диварда тэгвим!

Көнүлдэ јурд салан кизли дујгулар...

Һава бир кечэдэ дәјишмир... анчаг
Дәјишир һавасы инсан көнлүнүн.
Бу кечэ һамыдан,

Һәр шејдән габаг
Сорулур һесабы һәр өтән күнүн.

Үрәјим дөјүнүр... онун сәсиндэ
Дујулур чох кизли гәрибэ һаллар.
Нәдәнсә илләрин сон кечәсиндэ
Шадлыгла бәрабәр кизли гэм дә вар.

Заман дајанмадан даим ахса да
Дәрк едэ билмирик биз һәр ан буну.
Бүтүн дәһшәтилә о дүшүр јада
Илин сон кечәси, илин сон күнү.

Илләр јада дүшүр бир-бир бу кечэ
Арзулар сәфбәсәф, дәстәбәдәстә;
Һәр кәс өз-өзүнә дејир бу кечә:
«Бир јаш да тез кәлди јашымын үстә».

Илә сон гојулур... кэлин бу кечэ
Һәр кәс өз-өзүнә һагг-һесаб версин.
Илләр јаш үстүнә јаш кәтиринчә
Илләр даш үстүнә гој даш кәтирсин.

Ким ки, зәһмәтинә «танрымсан» деди
Бу кечэ фәрәһдән ашыб дашды о.
Јашынын үстүнә бир јаш кәлмәди —
Дејјердим, бир јаш да чаванлашды о.

Декабр, 1963.

Гарагач

Бу ил нечэ-нечэ кэндэн, шәһәрдән
Атымы сүрдүм
Һарда гарагача раст кәлдимсә мән
Гуружан көрдүм...

Јашыл ағачларын ичиндә тәк-тәк
Гурулар, мешәнин синә дағлары...
Адамын көзүнә батыр ијнәтәк
Чылпаг гарагачын дик будағлары.

Алимләр дүшүндү: «Нәдир бу бәла?»
Дүнјада һәр шејә сәбәб кәрәкдир.
Дедиләр, бу илдән бәлкә дүнјада
Гарагачын нәсли кәсиләчәкдир.

Нәслин кәсилмәји!
Дәрдә бах, көнүл!
Бу дәрдин одуна кәл јанаг, көнүл!
Јахшы бах гуружан бу ағачлара,
Онун мин-мин иллик тарихи вардыр.
Тарихдән данышма!
Сән ахтар, ара
Ону мәһв еләјән һансы азардыр!

Бу күнүн ешгинә јан,
Һәм дә јах сән!
Тарихә күвәнмә, бу күнә бах сән!
Дүнәнин ешгинә чох да јанма кәл.
Сән өз кечмишиндә далдаланма, кәл!

Ијул, 1965, Гусар.

Карусел

Фырланыр карусел бир тәкәр кими.
Даима фырланан, дөнән јер кими.
Фырланыр ушаглар дәстәбәдәстә.
Кими «ат» белиндә, кими «фил» үстдә.

Карусел фырланыр... Өтүр хош анлар.
Ушаглар әл чалыр шадлыгларындан.
Ушаглар зәни едир, дајаныб онлар,
Анчаг башларына доланыр чаһан.

Севинин, ушаглар, күлүн, әјләнин.
Карусел доланыр,
Дәјишир заман.
Һәләлик чаһанын башына сиз јох,
Сизин башыныза доланыр чаһан.

Севинин, ушаглар, өмүр көдәкдир,
Һәјат тумарлајыр, охшајыр сизин.
Һәләлик дүнја да көтүрәчәкдир
Сизин назынызы, шылтағынызы.

Карусел фырланыр... Бир дәстә дурна
Санки дөврә вуруб сәфә дүзүлүр.
Аталар, аналар, ушагларынын
Бахыб севинчинә севинир, күлүр.

Бүтүн бу шәнликдән узагда анчаг
Бармағы ағзында дуруб бир ушаг.

Ушаглар фырланыр... бахыр онлара
О күлүр...
Онун да дәјишир һалы.
Узагдан бахдыгча фырлананлара
Фырланыр онун да фикри, хәјалы.

О да хошһалланыр, һәзз алыр кендән.
Дујур фырланмағын хош олдуғуну,
Ушаг мејданчаја тәк кәлдијиндән
Јохдур каруселә миндирән ону.

Анчаг о хошбәхтдир...
О гәлбә мән дә
Һејранам...

Еј көнүл,
дүшүн, дүшүн сән.
О һәзз ала билир өзкәсинин дә
Һәззиндән, зөвгүндән, сәадәтиндән!

Ијул, 1965, Гусар.

Дан јери ағарыр

(Р. Мустафајев тарафиндан басталәнмишдир)

Дан јери ағарыр... пәнчәрәләрден,
Бахыб күлүмсәјир шәфәгләр бизә.
Дан јери ағарыр... Дүшүнүрәм мән,
Көрән нә кәтирир бу сәһәр бизә?

Дан јери ағарыр... улдузлар сөнүр,
Улдузлар алышыр үрәјимиздә.
Кечә көлкә кими јердә сүрүнүр,
Инсаны көзләјир дәрә дә, дүз дә.

Дан јери ағарыр... ојаныр шәһәр.
Үфүгдән көз кими бојландыгча күн.
Дан јери ағарыр... ағарыр көј, јер.
Бизим үзүмүзү ағартмаг үчүн.

Дан јери ағарыр... күлүр үфүгләр,
Инсанын ешгинә сәһәр јар олсун.
Бир арзу наминә бу сәһәр-сәһәр
Евдән чыханлара угурлар олсун!..

Март, 1965.

Көнлүм

(Р. Мустафајев тарафиндан басталәнмишдир)

Учалдыр көјләрә, учалдыр мәни.
Каһ чошур, каһ сусур, каһ јаныр көнлүм.
Мәсләким јолунда бир әскәр кими
Һәмишә мәрданә дајаныр көнлүм...

Бә'зән һәфтәләрлә сусуб динмәјир,
Бә'зән дә көјләрдән јерә енмәјир,
Кечәси, күндүзү һеч билинмәјир,
Каһ вахтлы, каһ вахтсыз ојаныр көнлүм.

Күлүр аһ ичиндә, аман ичиндә,
Елә бил күн доғур думан ичиндә,
Дөрд фәсил јашајыр бир ан ичиндә,
Көрәсән өзүнү нә саныр көнлүм?

Еј вәфалы достум, јаша, мин јаша!
Көрүм һәр арзумуз тез кәлсин баша.
Кечәләр мәнимлә вериб баш-баша
Сәһәрин рәнкинә бојаныр көнлүм.

Апрел, 1965.

**„ИНСАН ВЭ ЗАМАН”
СИЛСЛЭСИНДЭН**

Зирвэ олду о өзү

Әввэл тәпәјә,

сонра

Дағлара галхды инсан.

Бир вахт имәкләдији,

Сүрүндүјү јерләрә

Учадан бахды инсан.

Јох,

көзү гаралмады.

Учалмаг арзусундан

Инсан јенә галмады.

Јердә сүрүндүјүнү

Унутду,

унутду о.

Јаваш-јаваш ән уча

Зирвәләри тутду о.

Учуш, јүксәлиш олду

Инсанын илк арзусу,

Сон арзусу, сон сөзү.

Зирвәләрин башында

Зирвә олду о өзү.

Мај, 1964.

Бабамдан гочајам мән

Достум проф. Гәдир Султанова

Бабам өлдү сәксәниндә
Атамса алтмышында.
Һәм бабамдан,
Һәм атамдан
 гочајам
Мәнсә гырхча јашында.
Телефонлар,
 телеграфлар,
 радиолар,
 гәзетләр,
Јүкләндирир күнүн, ајын јүкүјлә,
Һәр сааты,
 һәр аны...
Бир отаға сығышдырыр
Сағы күндүз, солу кечә
Башы баһар, ајағы гыш дүнјаны...
Гит'әләри,
 гүтбләри
Бирләшдирир сүр'әтим.
Бу сүр'әтин,
Бу чүр'әтин,

Аловунда, одунда
Дәјишибдир

 мәним ешгим,
 фитрәтим...

Сүр'әтимиз чоһалдыгча
Мәсафәләр гысалыр.
Дүнәним, бу күнүмдән,
Бу күнүмсә сабаһымдан
Дәгигәләр борч алыр.
Күнләр күнә,
Ајлар аја гарышыбдыр —
Итирмишик
 ајларын,

 илләрин саһилини.

Мән бир ајда јашајырам
Бабамын бир илини.
Дағдан ениб
Дағ башына доланан
Бурулдугча буланан
Дүзәнләрдә дурулан
Јүз хисләтли чајам мән.
Атамдан гочајам мән,
Бабамдан гочајам мән.

«Феврал, 1965.

Заман

Заман!

Жарандығын күн,
Бәллі дежил инсана

Нечә-нечә эсрлик

Дөвран сәнә борчлудур,
Јохса...

сән бу дөврана?

Дүнја сәндән габагдыр,
Ја сән ондан габагсан?
Сән һардан башланмысан,
Һарда гуртарагсан?

Илкин бәллі дежилсә,
Бәллі дежил сонун да.
Сән тәпәдән-дырнаға
Мәчһул икән...

бәс онда

Ким белә бөлдү сәни
Саатлара,
Илләрә,
Ајлара,

фәсилләрә?

Буилар нәјә кәрәкдир,
Буилар нә дејир бизә
Бу бөлкүләр бәлкә дә
Һәдд гәјмагчүн јараныб
Бу көдәк өмрүмүзә?

Өлүм олан дүнјада
Билмәк әбәсдир, әбәс
Чаван өлдү филанкәс,
Гоча өлдү филанкәс...
Јәгин улу бабамыз
Билмирди гоча нәдир,
Билмирди чаван нәдир.
Мәканыны билсә дә,
Билмирди заман нәдир?

Сәнин јашын јәгин ки,
Мин белә кайнаты,
Дүнјаны јола салмыш
Сәнин бир дөвранында
Мин кайнат гочалмыш...
Сән һәр шејдән күчлүсән,
Гүввәтлисән,

еј заман,

Сән бүтүн варлыгларын
Һәм илки,

һәм сонусан!

Заман, өмрүмүз боју
Билмәсәк дә сән нәсән,
Даим бәдәнимиздә
Дөвр едән ганымыз тәк
Сән һәмишә биздәсән...

Нечә халгын,

өлкәнин

Ахырына чатмысан.

Нечә салнамәләри,

Тарих китабларыны

һөкмүнлә жаратмысан!

Тарихин јолларында

Мин-мин јохушларын вар,

Мин-мин енишләрин вар.

Һәлә сәнин габагда

Нә гәдәр ишләрин вар.

Сән һәр шејдән һәм гоча,

Һәм чавансан, еј заман,

Чүнки һәм әбәдијјәт,

Һәм бир ансан, еј заман!

Нијә билинмир, нијә

Заманын илки, сону?

Унутдунму сән әрзин

Јуварлаг олдуғуну?..

Әрзин кетдији јол да,

Дөвраны да өзү тәк

Јуварлагдыр, јуварлаг!

Нә гәдәр истәсән бах

Төмүн илк нөгтәсини

Топун сон нөгтәсини

Тапа билмәзсән, бәли,

Һәрләнән бир әләмин

Нә сону, нә әввәли...

Һәр шеј тәкрар олунур

Фырландыгча әрзимиз

Әвәз едир бирбәбир

Ғышы јәј,

Јәјы пајыз...

Әвәз едир бирбәбир

Кечәләр күндүзү дә.

Бу тәкрардан дәрс алыб

Бәлкә тәкрар олунур

Инсанларын өзү дә...

Мән дә

Сән дә,

һамымыз

Өзүмүздән бихәбәр

Бәлкә дә, милјон дәфә

Кәлмишик бу чаһана

Доланан, тәкрар олан

Әрзимизлә бәрабәр.

Сентјабр. 1963.

Ахын

Јухума дәм тутуб кечә сүбһәдәк
Нә јаман өтүрсән белә дағ чајы?
Елә бил бошалыр долу бир үрәк
Кәтирдин көнлүмү дилә, дағ чајы.

Сүкутун бағрыны јарыб кечәләр
Биләјдим нә дејир, нә дејир сәсин.
Күндүзсә... сәһәрдән ахшама гәдәр
Јад сәсләр ичиндә әријир сәсин.

Дағын сәрвәтини һеј ахын-ахын
Чөлләрә, дүзләрә јетирән олдун.
Уча тәпәләрин, уча дағларын
Дәнизә узанан әли сән олдун.

Кечә дә, күндүз дә,
баһар да, ғыш да
Ахырсан...

Бу ахын нә дејир бизә?
Ахын вар, ахын вар торпагда, дашда.
Јерләрдән көјләрә, дағдан дәнизә.

Дағлардан дүзләрә кур селләр, ахын.
Бу ајлар,
бу илләр,
фәсилләр ахын.

Бабадан нәвәјә нәсилләр ахын.
Ганым дөврә вуруб ахыр бәдәндә,
Бу сонсуз ахынын ичиндә мән дә
Бир кичик зәррәјәм...

Дөјүнүр үрәк...
Ахыр дәгигәләр, күн олура ахшам.
Һечликдән варлыға ахдығымызтәк,
Варлыгдан һечлијә ахырыг мүдам.

Ијул, 1965, Гусар.

Хошбэхтдир о адам ни...

Еј ан, өтмө, дајан!
В. Көтө.

Бүтүн өмрүмүз боју «вахт чатышмыр» дејирик,
Вахты вахтын өзүндөн борч алмаг истәјирик.
Бизә бахмыр, вахт өтүр,
Вахт атлы биз пијада.
Неј говсаг да биз ону
Пијадалар атлыја чата билмәз дүнјада.
Иш чох... вахт аз... өмүр аз.
Бир саатын арзусу нечә өмрә сығышмаз.
Ишин гулпундан тутаг, хәјалларын сәсинә
далыб гулаг асынча

Биз ишләри,
Ишләр дә

бизи чәкиб апарыр

данм өз архасынча.

Күнләр, ганадлы күнләр, ахыр беләдән-белә.
Бәзән фикирләширсән:

Нә гәдәр көрүлмәли ишим, күчүм вар һәлә.
Һансындан башламалы? Өзүн дә билмәјирсән.
Күнләр өтүр... сән елә «вахт чатышмыр» дејирсән.
Вахт чатышмыр, чатышмыр, ишимиз галаг-галаг,

Бунлары көрмәк үчүн вахты һардан борч алаг?
Нијә чыха билмирик, вахтын чәрчивәсиндән?
Дондурмаг истәјирәм өмүрдән, һеч олмаса,
бирчә дәгигәми мән!

Саатлары сахлајын, әгрәбләр ишләмәсин.
Иш көрәк... гоча дүнја бизә бекар демәсин!
Бу анамыз дүнјанын өзү бекар дејилдир.
Көрүн нечә мин илдир
О фырланыр, фырланыр күнәшин дөврәсинә.
Јорулмаг билмир јенә.
О көрүр өз ишини, һәр иши дүз кәтирир, ,
Бизә вахтлы-вахтында кечә-күндүз кәтирир.
Бу дүнјада нә гәдәр,
Гохланмамыш чичәкләр, дәрилмәмиш мејвәләр,
Кејилмәмиш либаслар,
Јарымчыг галан ишләр, әсәрләр, нәғмәләр вар.
Онларын саһибләри зәһмәтдән гачмамышдыр,
Аһ... анчаг онларын да вахты чатышмамышдыр.
Иш гуртаран дејил ки... иш өзү ишдән доғур.
Јохуш, енишдән доғур.
Вахт чатмаја-чатмаја өмрүмүз чатыр сона.
Хошбэхтдир о адам ки, тәслим олур вахт она.

1958.

Бир бинада доғулдуг

Намы адсыз доғулур,
Сонрадан ад гојулур.
Әввәл бир ад,
Сонраса...
Киминин нечә ады,
Чини,
рүтбәси олур...

Анчаг доғум евиндә
Намынын бир ады вар,
Бүтүн доғуланлары
Чаға адландырырлар.

Јумулудур көзләри,
Кечәси,
күндүзү бир.
Арзусу бир,
сөзү бир...

Дејәк,
ачдыр,
сусуздур,
Ја да ки,
јухусуздур,

Ағлајачаг
О анчаг...
Ағламаг — онун һәлә
Бирчә бу силаһы вар.
Ағламагла билдирир
Арзусуну,
сөзүнү
Анасына чағалар.
Ағламаг — илк дилидир
Бәлкә бәшәријјәтин?..
Ағламагдан башлајыб
Әлифбасы сәнәтин,
фәлсәфәнин,
һикмәтин...
Бир бинада доғулдуг.
Биз һәр ишдә бир олдуғ.
Доғулдуг...

анчаг буну
Биз о заман билмәдик,
Бојдан,
Сифәтдән белә,
О гәдәр сечилмәдик;
Бәрабәр олдуғ демәк
Илк адымыз бир:
чаға.

Илк палтарымыз — бәләк.
Илк сөзүмүз — ағламаг.
Илк гидамыз — сүд олду.
Сонракылар билмирәм
Неч һардан ујдурулду?..
Адларымыз дәјишди.

Палтарымыз — дэјишди.
Сифэтимиз — дэјишди.
- Јемэјимиз — дэјишди.
Дилимиз дэ — дэјишди.
 Нэр ишимиз бир икэн
 Бэс сонрадан јаранан
 Бу ажрылыг нэ ишди?..

Феврал, 1965.

ИСТИЛИКӨЛЧЭН

Гыздырма ичиндэ јаныр бэдэним,
Јохдур тәрпәнмәјә аманым мәним.
«Нечәјә галхыбдыр гыздырмам көрән?»
Сағ әлим алнымда дүшүнүрәм мән,
Отуз доггуз олар...

јох, гырх...

Ја гырх бир?..

Инсан өз-өзүнү анлаја билмир,
Ах!.. Инди олсајды истиликөлчән,
Биләрди...

(Чивәдән аз ганырам мән?)

Ону да јарадан ахы бизик, биз,
Јохса бизи өтүб эмәлләримиз?!
Март, 1965.

Үрөндәки «саатлар»

Дүнја,
бу гоча дүнја
Бина оландан бәри,
Ҳәрләнир солдан саға
Көйдә күнәш,
Јердәсә
саатын эгрәбләри.
Бу мүнвалла доланыр
Јерләр,
Көјләр,
Дәнизләр.
Эгрәбләр вахты изләр,
Вахт да күнәши изләр.
Аһ!.. Бу даш, бу тәрәзи,
Аһ!.. Бу өлчү, бу мизан,
Бә'зән ирәли кедир.
Бә'зән керијә галыр
Гәлбимиздә гурулан
Минбир сәсли саатдан.
Бә'зән сәһәр олмамыш
Ахшам олуր мәнимчүн
Бә'зән сонсузлуг гәдәр
Узаныр,
узаныр күн,

Үрөкдәки «саатлар»
Гәлбин өз иглиминә,
Нәғмәсинә, симинә
Даим һәмәһәнк олур,
Һәр гәлбин өз ешгинә,
Арзусуна гурулу...
Инсан саата көрә
Чох доланды,
Чох дөндү.
О чансыз эгрәбләрин
Архасынча сүрүндү.
Даһа бөјүк күнләрә
Ганадланыр ешгимиз,
Алныачыг,
күләрүз,
Сабаһа кедирик биз.
Вахт кәләчәк,
бир заман
Гәлбимиздә доланан
Саатларла дөнәчәк,
Доланачаг бу дөвран.

Ијун, 1964.

* * *

Бә'зән сорушурам өзүм-өзүмдән:

— Нечә ил јашамаг истәјирәм мән?

— Јүз ил.

— Јох, беш јүз ил.

— Мин ил,

— Он мин ил,

— Јүз мин ил, милјон ил.

— Јох, јох, бәс дејил.

Сону олан өмрү истәмирәм мән.

Чыхајдым заманын чәрчивәсиндән

Бәлкә дәниз олум?

Бәлкә дағ олум?

Онларын өмрүнә мән ортаг олум?

Бәлкә күнәш олум?

Сојујур о да,

Артыг күл дејирик гаралан ода.

Бу һагдыр...

Алышан сөнүр, јох олур,

Дәниз дә гурујур, дағ да учулур.

Әбәди олан шеј замандыр, заман.

Өзүндән ујдуруб ону да инсан!

Јанвар, 1964.

* * *

Улдузлар да каинат,

Ај да,

Күн дә каинат.

Онсуз да чох бөјүкдүр

Өзлүјүндә каинат.

Инсанын нәфәсилә

О даһа да бөјүдү,

О даһа да учалды,

Инсан

Көјләрдән дејил,

Артыг,

Көјләр инсандан,

Шәрәф алды,

Шан алды!..

Декабр, 1963.

Һүдуд Некролог

Јох! Космоса галхмады
Инсан,
Әслинә бахсан!..
Ахырынчы космонавт
Чансыз машина дејил,
Күвәниб өз гәлбинин
Атәшинә, одуна,
Галхды инсан ағлынын
Бу күнкү һүдудуна.

Кенишләнир, бөјүјүр
Бу һүдуд илдән-илә.
Әглимизин јелкәни
Сабаһ јан алачагдыр
Тамам өзкә саһилә.

Бизим идракымызын
Өз күндәлик һәдди вар.
Анчаг һүдуд танымыр
Бизим бөјүк арзулар,
Һәјәчанлар, дујғулар...

Јанвар, 1964.

Некролог — бир һәјатын сон нидасы, сон сәси,
Бир мә'налы һәјатын ән гыса мәнзәрәси.
Өмрүн бүтүн күнләри тез бир јерә јығышды
Он чүмләјә сығышды..
Мәрһума бирчә аныг версәјдиләр өмр әкәр,
Бахыб, бахыб јад кими,
О буна ағлардымы, о буна
күләрдимиз?..

Бојланды әмәлләрин ән күтаһ лөвһәсиндән
Мәрһум бизә сон кәрә.
Һәр кәсин арзулары чохдур әмәлләриндән,
Мин кәрә, милјон кәрә.
Үрәкдәки арзулар әмәлләрдән әзәлдир,
Еләмәк истәдијим мәним еләдијимдән
Һәм чох, һәм дә
көзәлдир!

Еләјсә... Некролога өмүр там олсун дејә
Әмәлләрлә барабәр ән көзәл арзулар да
Нијә јазылмыр, нијә?!

Феврал, 1964.

Өзүмүздөн өйрөнөк

*Еј көнүл, мөһкөм ол кешмөкөшлөрдө
Чох да өйүмө ки, мән ағыллыјам.
Ағылсыз ишими билдијим јердө,
Мән ән ағыллыјам, ән ағыллыјам.*

Јыхылдын?

Галх! Инләмә!

Нә чыхар инләмәкдән —

Аһ чәкиб, уф демәкдән?..

Јыхылмаг ајыб дејил,

Намы јыхылыб дурур...

Јыхылмагын чәбрини

Јеримәк унутдурур.

Јыхылыб өйрәнирик

Ајаг үстө дурмағы

Көзүмүзү ачандан...

Бир тәзә фәнд өйрәнир

Јыхыланда пәһләван...

Данышмаг өйрәнирик

Дил топуг чала-чала.

Јеримәк өйрәнирик

Биз јыхыла-јыхыла...

Арзулары чыраг тәк
Јандыр! Дүз јолун үстө

Анчаг јыхыланда да

Јыхыл өз јолун үстө!

Башгасынын чәкдији

Иэтираб чатмаз сәнә.

Өзкәнин јыхылмағы

Јериш өйрәтмәз сәнә.

Әзаб чәкичи алта

Өз гәлбини әзсәнә!

Өзүн јыхыл,

Өзүн дур!

Һәјаты дәрк етмәјин,

Әсил јолу бах будур!

Еј көнүл,

Сән өзүн дә

Отағында әјләшиб

Дағдан, бағдан јазма кәл,

Сән өзүн јыхылмамыш

Јыхылмагдан јазма кәл.

Бу дүнјанын сиррини

Китаблардан өйрәнәк

Анчаг

кәлин

һәјаты,

Ағрылардан өйрәнәк,

Әзаблардан өйрәнәк.

Гәдим улу бабамыз

Күчүнә күвәниркән,

Мәғлуб олуб мин кәрә...

Эглинэ күвэнирхэн
Һәмишә галиб кәлиб
Өзүндән күчлүләрә.
Өзүлә бир бу көһнә
Бу дәрдли дүнјаны да
О, камала јетирмиш.
Инсанын ачизлији
Ағлына күч кәтирмиш...
Заманын јолларында
Чох ендирмиш,
Енмиш о.
Бу дүнјада чох шеји
Өзүндән өјрәнмиш о.

Севинчин мә'насыны
Өјрәтсин гәмләр бизә.
Өјрәтсин бу һәјаты
Јанлыш гәдәмләр бизә.

Феврал, 1965.

Дүнјанын сәрһәдди

Хәритә үстүндә рәнкләрлә еркән,
Дүнјаны ајырдыг мәмләкәтләрә.
Һәр јердә торпағын рәнки бир икән,
Нијә биз ајырдыг ону јүз кәрә?

Һәр крал «Бу дүнја мәнимдир» — деди.
Тәзәдән нечә јол бөлүндү торпаг.
Дүнјанын сәрһәди һеч дәјишмәди,
Нә бөјүдү.

нә дә
кичилди анчаг.

Јанвар, 1964.

Һәр кәсин өзүлө жашыддыр чаһан

Дүнжамыз гочамы?..

Әфв ет сәһвими,

Бә'зән тарихә дә инанмырам мән.

Бә'зән санырам ки, өзүмүз кими,

Дүнән жараныбдыр дүнжамыз, дүнән...

Инсанын арзусу дүнјаја сығмаз,

Чаһан бир аләмдир, инсан мин аләм.

Дүнән билдижимиз бу күн аздыр, аз.

Әглин тәшнәлији бир дәрин аләм.

Инсана жарашмыр «билирәм» сөзү,

Бизи «биләчәјәм» учалдыр һәр ан.

Һәлә ачылмајыб сабаһын көзү,

Һәмишә јашајыр кәләчәк заман.

Һәјат — интизардыр јарандығындан

Һәмишә нәјисә... көзләјир инсан...

Сабаһ, бу күн олур, көзләјир јенә.

Инаныр, инаныр ән көзәл күнүн,

Ән көзәл саатын кәләчәјинә...

Ахы ким дејир ки, ән көзәл күнү,
Ән көзәл сааты јашамышыг биз?
Ахы ким дејир ки, күнүн өмрүнү
Узадыб, узадыр әмәлләримиз.

Ахы ким дејир ки, јараныб чохдан
Ән көзәл нәғмәләр...

Јох, јох! Наһагдыр.

Һәлә гаршыдадыр кәләчәк заман,
Ән көзәл нәғмәләр јараначагдыр.

Һәр шеј гаршыдадыр...

Сабаһа алгыш!

Чаһана сығмајыр чаһан арзулар.

Һәлә ачылмамыш, кәшф едиләмәиш

Күнәшә, улдуза јолларымыз вар.

Заман дөвр еләјир...

әвәзә әвәз...

Гыш да өз јерини тапшырыр јаја

Өзүлө бәрабәр һәр доғулан кәс

Бир дүнја кәтирир гоча дүнјаја.

Дүнжамыз гочамы?

Бу ола билмәз.

Нечә ки, дөвр едир, доланыр заман.

О гочала билмәз, гочала билмәз.

Һәр кәсин өзүлө јашыддыр чаһан!

Март, Мәрдәкан.

Јер өз јериндәми?

Яшыл ишыглары мән саја-саја,
 Кедирәм гатарда ахшамдан бәри.
 Кечә јаваш-јаваш ачыр дүнјаја
 Үфүгдә јумулан кирпикләрини.

Ал-гызыл шэфәгләр дәстәбәдәстә
Гызарыр үфүгдә һеј золаг-золаг.
Нә гәдәр көзәлдир, тәкәрләр үстә
Өзүн кедә-кедә кәләнә бахмаг.

Улдузлар гаралыр, улдузлар сөнүр
Сулара сәпилән гызыл зәр кими.
Күнәш дә һәрләнир, күнәш дә дөнүр,
Үстүндә кетдијим тәкәрләр кими.

Нэрлэнир тэкарлар, дөнүр тэкарлар,
Саат эгрэби тэк...
Бу дөвран нэдиρ?
Кечэли-күндүзлү јол кедир көј, јер,
Анчаг өз јериндэ, өз јериндэдир.

Һәмишә чавандыр, гочалан дејил,
Оун да дәрдинә һеј јанан бизик.
Даим фырланса да чаһан,
О өз јериндәдир, фырланан бизик.

Феврал, 1965.

Анам өлдүмү?

Нэ тез эллэрини үздүн дүнжадан,
Баланы тэк гојуб нара кетдин сэн?
Нечэ јох олурмуш бир анда инсан,
Елэ бил дүнјада неч јох имишсэн.

Күнэш гүруб етди... отаг гаралды,
Бир анда јох олдун сэн хэјал кими.
Инди дүшүнүрэм: сәндән нэ галды,
Көнлүмдө хатирән гара хал кими.

Мәни боја-баша јетирдин, ана,
Бизэ борчлу билдик һәр заман сәни.
Сән мәни дүнјаја кетирдин, ана,
Мәнсә јола салдым дүнжадан сәни.

Сән мәнэ бешикдә лајлај чалмысан
Бу күн лајлај чалым сәнэ мәндәми?
Сәнин ширин-ширин лајлаларыны
Мән сәнэ гајтарым чәназәндәми?

«Јухун ширин олсун» — дејәрдин мәнэ,
«Јухун ширин олсун» — дејимми сәнэ?

Кәрәк мән башына дөнәм-доланам,
Мәни һәјат үчүн
Јатыран анам,
Сөјлө өлүмчүн

Нечэ јатырым
Сәни мән бу күн?

Бу нечэ дүнјадыр, анламырам мән,
Чилвәси чүрбәчүр, рәнки чүрбәчүр
Дүнән нәфәсијлә сәни исидән
Бу күн буза дөнүб, даша дөнүбдүр.

Бу нечэ дүнјадыр,
Инсан оғлунун
Хәјалы көјдәдир, өзү јердәдир,
Сағ икән чијиндә һәјатын јүкү,
Өлөндә чәсәди чијинләрдәдир...
Бу нечэ дүнјадыр, бу нечэ дүнја,
Өлүмү һәгигәт, һәјаты рәја.

Дәрдимин, гәмимин сәндин ортағы,
Нијә үз дөндәрдин, бәс нијә мәндән?
«Дәрдин мәнэ кәлсин!» — дејәрдин ахы,
Нијә дәрд чаладын дәрдимә бәс сән?..

Анам, неч кәс сәни инчитмәмишдир,
Мән сәни,

мән сәни инчидән гәдәр.

Инди кимә ачым дәрдими бир-бир,
Ким мәним дәрдимә јанар сән гәдәр?

Евин һәр күнчүндә көрүнүр јерин.
Көзүм ахтарчыдыр, ана, ај ана,
«Нәнәм һаны?» — дејир көрпә Азәрин.
Мән нә чаваб верим она, ај ана?

Иллэрэ нэ вар ки,

Сел кими көпүрүб јел кими эсэн,
Иллэр учуб кедир... Јаман тэлэсир.
Иллэрми? Эслиндэ бизик тэлэсэн,
Елэ билирик ки, заман тэлэсир...

Иллэрэ нэ вар ки, гочалырыг биз,
О бахмыр арзунун, гэлбин сәсинә.
Иллэрэ нэ вар ки... эмәлләримиз
Сыгышмыр өзүнүн чәрчивәсинә.

Иллэрэ нэ вар ки... тәк бирчә күнү
Јүз күнә, мин күнә бәс олур бә'зән.
Иллэрэ нэ вар ки... онун јүкүнү,
Онун аґрысыны инсандыр чәкән.

Иллэрэ нэ вар ки... Өтүр јел кими,
Догулан догулур, јох олан олур.
Иллэрэ нэ вар ки... бу гоча дүнја
«Бир јандан бошалыр, бир јандан долур».

Дүнјаја сығмајан арзу, эмәлләр
Илләрин гојнуна нечә сығыр бәс?
Мәкәр аршынмыдыр билмирәм, илләр,
Ахы арзулар ки, өлчүјә кәлмәз.

Өз илк мә'насыны һәр шеј илбәил
Дәјишир јел атлы зәманәмиздә.
Илләрин өмрүнү тәгвимлә дејил
Өлчәк арзуларла, эмәллә биз дә.

1964.

Бир арзунун намин

Адам кими машинлар да
Чешид-чешид, чүрбөчүр.
Сагдан сола, солдан сага
Машын сәкир, шүтүжүр.
Дајандымы?

Бир өлүдүр.

Шүтүжүндө жашайыр.
О күчөдөн бу күчөжө,
Бу күчөдөн о күчөжө
Машын арзу дашыјыр,
Машын эмэл дашыјыр.
— Бура дөндөр!
— Ора сүр!
Машын сәкир, шүтүжүр.
Кечө кечиб, саат бирдир.
Шофер дајанмыр јенө.
Мин арзуја машин сүрүр
Бир арзунун наминө.

Феврал, 1964.

Дөн-илхам

Мәним ики севкилим вар.
Бири сәнсэн,
Бири илхам.
Илхамы да сәндән алыб
Мән көйләрә учалмышам.
Вүсәлындан дејил, күлүм,
Һәсрәтиндән кам алмышам.

Илхамымы сәсләјәндә
Көз өнүмә кәлән сәнсэн.
Илхамымла бир ағлајыб
Илхамымла бир күләнсэн.

Дөнүб сәни сәсләјәндә
Сәнинлә бир,
Үрәјимә илхам кәлир, ,
Илхам кәлир...

Апрел, 1964,

Севэ билирэмсэ..

Анчаг мэхэббэтчүн жаранмышам мэн,
Аламмаз элимдэн бу хаггы кимсэ.
Хошбэхтэм,

күсмэрэм өз талејимдэн,
Әкәр сеvirэмсэ...

сеvилирэмсэ...

Мэхэббэт — амалым, арзуларымдыр.
Она кайнатым, чаһаным дејим.
Мәним дәвләтимдир, мәним варымдыр
Бүтүн варлығымла севэ билмәјим.

Севэ билирэмсэ әкәр үрәкдән
Дүнјанын ән көзәл адамыјам мән.

Сәни сеvirэмсэ сеvirәм демәк
Һәјаты,

дүнјаны,

јохдур дүшмәним...

Әкәр сеvirэмсэ — гәлбим ајнатәк

Шәффафдыр,

һәссасдыр,

көврәкдир мәним...

Бу көнүл ајнама күлүмсәјәрәк,
Көјләр дә,

јерләр дә

әкс олуp һәмән.

Сеvirәм,

сеvirәм,

сеvirәм,

демәк,

Бүтөв бир аләмәм, кайнатам мән.

Мән ки, кайнатам, аләмәм, нә гәм.

Ајым да,

Күнүм дә,

Улдузум да вар.

Һәм зүлмәт,

Һәм дә ки,

ајдынлығы кечәм,

Һәм ачыг,

Һәм тутгун

күндүзүм дә вар.

Де мәнән варлысы дүнјада вармы?

Севән дә өзүнү јохсул санармы?

Мәним өз ешгимин өз улдузлары

Дағыдыр, көнлүмә нур, гучаг-гучаг...

Ахы бу сәрвәти, дәвләти, вары

Мэхэббәт бәхш едәр инсана анчаг.

Бәли, илк инсанла һәмјашам артыг,

Билмирәм ајдајам, ја күндәјәм мән.

Замандан, мөкандан чыхмышам артыг,

Дүнјәви аләмин фөвгүндәјәм мән.

Өз бөжүк ешгимлә фәзадајам мән.
Мәни ендирмәјин јерә, амандыр.
Дүнја чох кичикдир мәнәббәтимдән,
Һәр арзум бир чаһан, бир асимандыр.

Верир арзуларым көјдә сәс-сәсә,
Демәјин јердә уч, јер бәс дејилми?
Јанан бир үрәјә, севән бир кәсә
Асиман өзү да гәфәс дејилми?

Севә билирәмсә әкәр үрәкдән
Дүнјанын ән көзәл адамыјам мән!

Декабр, 1964.

* * *

Нечә одсан билмирәм,
Сән баша сал бир мәни.
Нә гәдәр јанындајам,
Одун јандырмыр мәни.

Елә ки, ајрылырам, ,
Ајын, күнүн башына
Мәни доландырырсан,
Нечә одсан билмирәм,
Узагдан јандырырсан...

Нојабр, 1964.

Неј сәсиндә сәнин әксин

Забил секаһ инилдәјир, инилдәјир,
Налә чәкиб о дил дејир, о дил дејир.
Рәссәм кими шәкил чәкир
Зили рәнкдир, бәми көлкә.

Ағы — нәш'ә
Гәми — көлкә.

Јаныг сәсләр ахыр нејдән, ахыр чин-чин.
Бу рәнкләрлә, көлкәләрлә
Дурур мәним көз өнүмдә
Сәнин әксин,
Сәнин әксин.

Шәкил чәкән сәсләрә дал,
Учур хәјал, учур хәјал,
Һәсрәтими гучур хәјал.
Узаглара ганад чалыр,
Бу дијардан о дијара көрпү салыр.
Арадакы мәсафәни удуб сәсләр
Сәни сәсләр, сәни сәсләр!
Сән кәлирсән...
Гәмли-гәмли бојланырсан мәнә сары.
Јанағындан ахыр инчи көз јашлары.
Мән өмрүмдә һеч бир заман
Көрмәмишдим сәни белә лап јахындан,
Инди көрдүм...

Көзләринә о дамлалар һардан енмиш?
Сән муғамын ән јаныглы кушәсиндән
Гопан һәзин наләсэнмиш
Башдан-баша кәдәрсәнмиш...
Мән истәсәм кәләрсәнмиш,
Мән истәсәм кәдәрсәнмиш...

Ијул, 1965.

Һәсрәт

Јохсан...
Гәрибә ишдир
Данышырам јенә мән
Әлим гәләм дә тутур,
Дуруб ше'р јазырам
Сәһәр-сәһәр сәнә мән.

Сән һәм мәним кәдәрим,
Сән һәм дә шадлығымсан,
Сән мәним әсарәтим.
Һәм дә азадлығымсан...

Јохсан...
Гәрибә ишдир
Гәлбим,
Һиссим,

дүшүнчәм,
Ахы ојагдыр мәним
Нечә нәфәс алырам —
Һавам ки, јохдур мәним?

Јохсан...
Сән мәним үчүн

Хош арзуларсан демәк,
Баһарда гарсан демәк,
Ғышда баһарсан демәк.
Јохсан...

сән мәним үчүн
Даһа чох варсан демәк.

Севиләнләр, севәнләр
Ајрылығын, һәсрәтин
Әлиндән дад чәкди, дад.
Ешг — һәсрәтин анасы,
Һәсрәт — ашигә устад.

Өмрүн боју гачмысан,
Арханча јүјүрмүшәм.
Сәндә имкансызлығы,
Узағлығы көрмүшәм.

Һәсрәт өјрәтди мәнә
Һардајам...

инди һардан
Һара кедәчәјәм мән.
Нәјдим,

инди нәјәм мән?

Һәсрәт өјрәтди, һәсрәт
Вахтын һардан башлајыб
Һараја вардығыны.
Һәсрәт өјрәтди

мәнлә
Башлајан бир һәјатын
Сәндә гуртардығыны.

Һәсрәтнинн көзүлө
Мән дүнјаја баханда
Кечәләр күндүз олур.
Һәсрәтнинн зүлмәти
Көзләримә нур верир,
Идракыма көз олур.

Һәсрәтим башлананда
Башланыр бу чаһана
Сонсуз һејрәтим мәним.
Идракымла јашыддыр
Ешгим, һәсрәтим мәним...

Бөјүк бир шаир дүнән
Вахтын гысалығындан
Дад чәкиб «узан!» — деди.
Анын гыса өмрүнү
О узатмаг истәди.

«Еј ан, сән узан» дејиб
Вахта бөһтан јазды о.
Әкәр һәсрәт чәксәјди
Ана јалвармазды о.

Онда о биләрди ки,
Һәсрәтинн бирчә аны
Бәрабәрди илләрә.
Бирчә күнлүк ајрылыг
Нечә иллик вүсалдан
Узун олур јүз кәрә.

Бирчә күнлүк ајрылыг
Сачда јүз ағ дән олур;
Һәсрәт вахты узадан,
Сәбри көдәлдән олур.

Һәсрәтин — мәнәк дашым,
Һәсрәтин — јол јолдашым
Јаныр башым үстүндә
О улдуз тәк, о күн тәк.
Мәрданәдир, бөјүкдүр
Һәсрәтин дә өзүн тәк...

Ијул, 1964. Кисловодск.

Ишыг — гаранлыг Бир салама дэјмэди

Ишыға мөһтачдыр ишләр, эмәлләр,
Анчаг гаранлыгда көрүшүрүк биз.
Өзүн де, ишыға нә лүзум, әкәр
Алышыб јанырса үрәкләримиз?!

Адамлар ичиндә мәним дејилсән,
Намы сејр еләјир һеј, мүдам сәни.
Һәмишә ишыгда итирирәм мән,
Анчаг гаранлыгда тапырам сәни.

Апрел. 1964.

Бу күн мән сәни көрдүм,
Салам вермәк истәдим,
Үзүнү јана тутдун.

Сөјлә, илләрдән бәри
Гәлбимизин бир дујуб
бир вурдуғу илләри,
Ахы, нә тез унутдун?

Беш илдә көзүмүздән ахан о ганлы селләр,
Бир салама дәјмәди?
Һәјәчанла, фәрәһлә, гәмлә долу о илләр
Бир салама дәјмәди?

Неч үзүмә бахмадан јанымдан нечә кечдин?
Сән ешгин саламыны горхујамы дәјишдин?
Јохса сән өз әһдинә, илгарына ағ олдун?
О гәдәр јахын икән, бу гәдәр узаг олдун.
Ширин күлүшләримиз, ачы фәғанларымыз
Бир салама дәјмәди?

Гајғылы анларымыз, гајғысыз анларымыз
Бир салама дәјмәди?
Сән нејләдин, бир дүшүн!

Јалныз инди анладым: аһ, сән даһа мәнимчүн
Әлчатмаз бир чичәксән,
Јашанмыш күнләрим тәк керн дөнмәјәчәксән!..

Гоп, еј туфан, эс, еј јел! Хэзэл олум, төкүлүм
Дүз беш ил үрәјимдэ
Бэсләдијим мәнәббәт, бир салама дәјмәди.
Бир күнлүк һәсрәтимә дөзә билмәјән күлүм,
Бәс нә олду? Бу һәсрәт бир салама дәјмәди?
Кетдин, далынча бахдым, чан ајрылды чанымдан,
Сән нечә е'тинасыз өтә билдин јанымдан, ,
Аһ чәкдим, башым үстә јарпаглар әсди, күлүм,
Сәнин гәлбин әсмәди.
Архана да бахмадын!
Нијә сәнин јолуну мәнәббәтин кәсмәди?..
Газанчымыз де, буму?
Дејилмәмиш о салам әлвидамыз олдуму?
Сән мәнә зүлм ејләдин, мәнә зүлүм јарашыр.
Бир салама дәјмәјән ешгә өлүм јарашыр.

Сентјабр, 1961.

Мәктублар

Пајыз јарпағы тәк пәришан олур
Долаблар күнчүндә галан мәктублар.
Изсиз күнләр кими лап унутулур
Бир вахт көнлүмүзү алан мәктублар.

Көһнә мәктублара бахырам бир-бир
Күнләр кәлиб кечир көзүм өнүндән.
Күнләр каһ аглајыр, каһ күлүмсәјир.
Од сөнүб,

күл илә ојнајырам мән.

Бир вахт һәр сөзүнү әзбәр билдијим
Мәктублар адичә варагдыр бу күн.
Бурдакы арзулар, дујғулар, дүзү
Көнлүмә нә гәдәр узагдыр бу күн.

Көнлүмү титрәдән нә дујғудур бу?
Заман кәнчлијими јеләми вермиш?
Инсанын өз һисси, ешги, арзусу,
Инсандан нә гәдәр узаг дүшәрмиш.

Кечмиши тәзәдән јашајырам мән
Өмрүн үфүгүндә күлүр дан јери.

Дејирәм, инсанын бә'зән өзүндән
Даһа чанлы олур хатирэләри.

Мәктублар бир гәлбин арзусу, ешги —
Бәнзәйир чағлајан јаз селләринә.
Мәктублар көрпүдүр, бағлајыр мәни
Өмрүмүн чичәкли саһилләринә...

Күлмәли көрүнүр бәлкә дә сәнә
Еј көңүл, бу көһнә «шанлы мәктублар».
Анчаг ширинсиниз, еј мәни мәнә
Гајтаран мәктублар, чанды мәктублар!

Октябр, 1964.

Бу ширин севдаја дүшәндән бәри
Нечә јол ајрылдыг бир-биримиздән.
Ајрылыг күнләри, һичран күнләри,
Узанды...

Өмрүнэ өмр алды биздэн.

Биз ки, өйрәнмишик һичрана артыг.
Чөврү јадда галыр, гәм унудулур.
Севән көнүлләрчүн, күлүм, узаглыг
Ән бөјүк, ән көзәл јахынлыг олур.

Жағыш дајандымы?

Сырылыб жениден тэзэ күн догур.
Һәр узун аҗрылыг, һәр ғыса һичран
Сәни мәним үчүн тэзэдән догур.

Өтөн күнлэrimиз дүшсэ дэ јада
Тэзэдэн сеvirэм, тэзэдэн сани.
Елэ билirэм ки, бу кен дүнјада
Илк дэфэ көрүрэм, күлүм, мэн сани.

Ајрылыг күнлэри дүзүлүр сәфә,
Һәр күн көзләжирик, һәр күн, бир күнү,
Ајры бир адамсан, күлүм, һәр дәфә
Вүсәлын әввәли, һичранын сону.

Телеграф кағызы... кичик бир вараг.
Алышан көнлүмә су сәпир јенә.
Сәндән ајрылдығым он күндүр, анчаг
Милјон илләрдири ки, һәсрәтәм сәнә.

Он күндә азабла нечә-нечә мин,
Дәгигә, санијә јола салдыг биз.
Бу узун анларын, дәгигәләрин
Һансыны јашадыг бир-биримизсиз?

Сәнин дә јеринә данышырам мән.
Гој олсун!

Гәлбимиз ајры дејилдир.
Биз ики олсаг да вүсәл күнлэри,
Ајрылыг күнлэри бир олуруг, бир!

Һәсрәт, үрәјимдә галадан мөһкәм,
Һичран чөпләриндән бир јува гурмуш.
Сәнин јанында да сәнә һәсрәтәм,
Һәсрәт, ајрылыгдан узун олурмуш...

Көрүш гышдан сонра кәлән баһардыр,
Ајрылыг, көрүшлә битир... тез олур.
Еһ!.. Она нә вар ки, мүддәти вардыр,
Һәсрәтсә өлчүсүз, мүддәтсиз олур.

Бил, јаман күндә дә, јахшы күндә дә,
Истәрәм говушам, мән јетәм сәнә.
Көзүм көзләринә дикиләндә дә
Һәсрәтәм,

Һәсрәтәм,

Һәсрәтәм сәнә!..

Ијул, 1965. Гусар.

Он дэгийгэ сонра

Айрылдыг... Айрыланда
Елэ зэни елэдим ки,
Гэлбим бошалыб тамам.
Гэлбимдэки хэр сөзү,
Хэр сирри, хэр мэтлэби
Мэн дежиб гуртармышам.
Онча дэгийгэ сонра
Он мин сөзүн, суалын
Оху батды гэлбимэ.
Бу сөзү, бу сөхбэти
Кимэ дежим, мэн кимэ?
Онча дэгийгэ сонра
Күлүм, сэнлэ тээдэн
Көрүшмэк истэдим мэн.
Онча дэгийгэ сонра
Мэнэ елэ кэлди ки,
Он ил данышсам эхэр
Сөзүм гуртармаз женэ,
Үз ил аздыр, аз, женэ.

О көрүш күнлэримиз
Кэлди мэнэ ан кими.
Көрүшмэк истэжирэм
Сэндэн айрылан кими.

Сентябр, 1963.

Өзүндэн айрыла билмэјөчөксөн

Дејирсэн, дэрд олду бизэ ешгимиз,
Сарсынты, үзүнтү јетмэзми артыг?
Үрөкчө нэ гэдэр бир олсаг да биз
Нэјат јолларында айрылмалыјыг.

Ајрылмаг! Сөз асан, эмэл чэтиндир,
Севмэк! Бу ки, сэнин өз фитрэтиндир.
Нечэ ајырасан оду үрөкдэн,
Истини атэшдэн, этри чичөкдэн?..

Мэним өз истэјим, мэним өз камы —
Сэнин өз истэјин, сэнин өз камын.
Сэнин ад күнүндүр мэним бајрамым,
Мэним ад күнүмдүр сэнин бајрамын.
Бири-биримизчүн доғулмушуг биз.
Бирдир хэр ешгимиз, хэр истэјимиз.

Нэрдэнбир дарыхыб кэзмэјэ чыхсан,
Ајағыны өпөн көј отлар мэнэм.
Башыны галдырыб көјлэрэ бахсан,
Көврөлиб гаралан буудлар мэнэм.

Демə ки, јанымча нə һəрлəнирсən?..
Мəһвəрин башына кəрək һəрлənəm.
Бə'зən сəбəбсиз дə кəдэрлəнирсən,
Сəбəбн ахтарма,
о сəбəб мənəm!

Гəлбин чох учалыр, чох ганадланыр,
Она зирвə мənəm,
Она сон мənəm.
Јата да билмирсən узун кечэлэр,
Кəзлəриндэн гачан о јухун мənəm...

Һəр кəсə тутмадын ахы тən мəни.
Сən дə бу дүнјада мəнимчүн тəксən.
Сən гова билəрсən евиндэн мəни,
Гəлбиндэн ки, гова билмəјəчəксən.
Сəнин һəр дəгигən, һəр анын мənəm,
Ахы, адын мənəm, үнванын мənəm.

Гапыны үзүмə бағласан да сən,
Өзүндэн ајрыла билмəјəчəксən...
Сən ки, сən дејилсən,
Сən дə бил, мənəm.
Јашыны чохалдан, сəни учалдан,
Күн мənəm,
Ај мənəm,
Күлүм, ил мənəm!..

1965.

Бир гыз... бир оғлан

Гаја кəлкəсиндə бир гызга оғлан
Данышыр кəлəчək арзуларындан...
Нə гəдэр кəзəлдир бу саф арзулар,
Дағылыр булудлар, дајаныр рузкар.
Бир гулаг кəсилир оғлана дүнја.
Сən дə бу ешг илə одлан, а дүнја:

Һəр сөзүн башында габарыр синə,
Һəр сөзүн үстүндə мин арзу јаныр.
Кəзəллик ешгинə, һəјат ешгинə
Дүнја кəзəллəшир, заман дајаныр.

Гартал ганад чалыб кəјлəрдэн енир.
Дағ да «əјил» дејиб сəслəјир дағы.
Дашлар чичək ачыр, гајалар динир,
Ағачлар башыны дикир ашағы.

Əдавəт, пахыллыг јох олур...

Бу ан,

Нағыл дүнјасында јашајыр инсан.
Сөкүлүр сəрһəдлэр, учур чəпəрлэр,
Елə бил говушур кəјлэрə јерлэр,
Гаја кəлкəсиндə бир гызга оғлан
Данышыр кəлəчək арзуларындан.

Март, 1965.

* * *

Бу күн ад күнүндүр, бу күнө гурбан.
Көнлүмүн хаками көнлүнө гурбан!
Дүнјаја ешгиндэн кеч кэлмисэн сэн
Ешгин чох јашлыдыр тэвэллүдүндэн!..

1964.

Нәсэн сән

(Һамиданә)

(Р. Мустафајев бәстәләмишдир)

Рәја кими сәссиз кечән өмрүн,
Һәр шөһрәти сәнсэн, шаны сәнсэн.
Мин дәрде кирифтар дәли көнлүн
Һәм дәрди вә һәм дәрманы сәнсэн.
Өмрүн бәзәји, зијнәтисән сән.
Мәнамы, ја һикмәтми, нәсэн сән?

Сән һәм шәкәрим, һәм зәһәримсэн,
Сән һәм хејирим, һәм зәрәримсэн.
Сән һәм савабым, һәм күнаһымсан,
Сән һәм дүнәним, һәм сабаһымсан.
Чохдур пәриләр, бир дәнәсэн сән,
Өмрүммү, һәјатыммы, нәсэн сән?

Учмаг диләрәм, көјләре учмаг!
Хәнчәр кими өндән чыхыб анчаг
Һәр чәһдими һәр јердә кәсэн сән,
Бир достму, ја дүшмәнми, нәсэн сән?
Һөкмүнлә сән алдын мәни мәндән.
Султанмы, ја хаганмы, нәсэн сән?

Көнлүмдәки бир арзуну ачмам,
Һәр арзумун илк арзусу сәнсэн.
Сәнсиз бу һәјат зәггум оларды,
Өмрүн дады сәнсэн, дузу сәнсэн.
Бир мөһ кими руһумда әсән сән,
Руһумму, хәјалыммы, нәсән сән?

Октјабр, 1965.

* * *

Бу күн өмүр жарыдыр,
Дүнән имәкләјән мән.
Өмүр кечир, күн кечир,
Нә сән сәнсэн, нә мән мән.

Дүнән мөндән гачырдын,
Бу күн пейман кәсән сән.
Өмүр кечир, күн кечир,
Нә мән мәнәм, нә сән сән!

Итирдијим руһуму
Тапдым анчаг сәндә мән.
Дәјишмәјән севкидир, —
Мән ки, сәнәм, сән дә мән!

Нуха, ијул, 1962.

**“МЭКТЭБ ШЕҖРЛЭРИ”
СИЛСИЛЭСИНДЭН**

Кэлин, достлар, көрүшэк

(Нэгмэ)

Мэним мэктэб достларым,
Мэктэб биздэн кен дүшүб.
Үзүмүзэ гырышлар,
Сачымыза дэн дүшүб.

Арзулар гатар-гатар,
Хэжаллар ишыг-ишыг.
Биз мэктэбдэ бирлэшиб,
Нэжатда ажрылмышыг.

Нэжат — чошгун бир дэниэ,
Тэк-тэк адаларыг биз.
Дүнэнин шакирдлэри,
Бу күн аталарыг биз.

Кэлин, достлар, көрүшэк,
Айда, илдэ бир кэрэ...
Неч олмаса хэжалда
Гагыдаг кечмишлэрэ.

Ушаг олаг бу анлар,
Севинэк биз, күлэк биз.
Фэрәһләри бөләрдик,
Инди дәрди бөләк биз.

Вурулмајаг ад-сана,
Инсанлыға вурулаг.
Биз синифдә бир идик,
Һәјатда да бир олаг...

Сентјабр. 1963.

Биринчи зәнк

Балача Шәфәгә

Күл-чинчәк сәпилсин јоллара бу күн,
Мәктәб кандарына сән ајаг басдын.
Зәнк вурду... гуш кими чырпынды көнлүн.
Бу сәсә илк дәфә сән гулаг асдын.

Сәни тәләсмәјә чағырыр бу сәс,
Дејир, тәләсмәјән учала билмәз.
Дејир, тәләсмәјән сајар јериндә,
Фырланар һәмишә өз мәнвәриндә.

Дејир, бундан белә бирчә дәгигән
Унутма, кетмәсин кәрәк бош јерә.
Дејир, бундан белә бөлмәлисән сән:
Өмрүнү анлара, дәгигәләрә.
Дејир, бундан белә өмрүнә бир-бир
Өлчүлүр, гајдалар, низамлар кәлир.

Бу сәс нөгтәсидир әјләнчәләрин,
Дејир, ат кукланы, көтүр чантаны.
Ачылыр өнүндә тәзә јол сәнин,
Бу тәзә јол кими шанлы јол һаны?

Евдэн мэк­тэб­а­дир сә­нин илк жо­лун
Бу жо­л бө­жү­жәк, ке­ниш­лән­чәк.
Сә­ни гал­ды­ра­чаг кө­ж­ләрә бир күн.
Бу жо­ла кө­ж­ләр дә баш ә­ј­син кәрәк!

Уғурлар... бу жо­ла мин-мин уғурлар!
Чә­фасыз бир жо­лун сә­фасы нә­дир?
Бил ки, бүтүн жо­ллар, бүтүн чы­ғырлар,
Мә­к­тәб жо­л­ла­ры­дан а­ј­ры­лыб ке­дир.

Биринчи зән­к сә­си! Сә­ни ин­дидән,
Апарыр кә­ләчәк, кө­зәл күн­ләрә.
О, сә­ни ча­ғы­рыр сонунчу зән­к­дән
Сонра баш­ла­на­чаг то­ј­дү­жүн­ләрә!

Ок­т­я­бр, 1963.

Синиф – һә­јат

Садә синиф о­та­ғы,
Өм­рү­мү­зүн илк ча­ғы
Го­ј­нунда ке­чир сә­нин.
Јо­лу сән­дән баш­ла­ныр
Ән бө­јүк ди­ләк­ләр­ин.

Сән е­лә учасан ки,
Башын дә­јир бу­лу­да.
Сә­нин го­ј­нундан ке­чир
Ул­дуз­ла­ра учалан —
Кә­ми­ләр­ин жо­лу да.

Ө­ј­рә­ниб илк сир­рини
Кө­јүн, ана­мыз је­рин;
Ә­ј­ләшсә дә го­ј­нунда
Јол ке­дир са­кин­ләр­ин.

Јол ке­дир... һеј и­рә­ли,
Бу жо­л ке­ри­јә дөн­мүр.
Бу жо­л гә­ри­бә жо­лдур.
Бу жо­л кө­зә кө­рүн­мүр.

Бу јол сонсуздур, анчаг,
Зирвэлэрэ учалыр.
Бу јол көзө көрүнмүр,
Бејинлэрдэ из салыр.

Сэн еј синиф отағы,
Беш-он ушағын дејил,
Сэн нечэ минлэринсэн.
Сэн бу садэлијинлэ
Ҳәм көзэл,
Ҳәм дэринсэн!

Сарајлардан көзэлдир,
Диварлары эһанкли
Бэр-бээксиз бу отаг.
Кэлэчэк хош күнлэрин
Бээјидир,

Гојнунда —
Пэрвазланан һэр ушаг.

Јурда шэрэф верэнлэр
Сэнин өз синэндэdir.
Арзуларла дөјүнэн
Балача үрэклерин
Дөјүнтүсү сэндэdir.

Мэн дә јолчусу олдум
Мин арзунун, нијјэтин.
Сэнин гојнунда кечдим
Ағ сачлы тарихини
Бүтүн бәшэријјэтин...

Фэзаларын гојнуна
Каһ галхыб, каһ енмишэм.
Дүшүнмэји, дујмағы,
Мэн сэндэн өјрәнмишэм.

Лөвһэнин габағында
Бә'зэн вэчдэ кэлмишэм,
Бә'зэн карыхмышам мэн.
Сэнин гојнунда илкин,
Фүзулинин, Сабирин
Әлини сыхмышам мэн.

Даһилэрин өнүндэ
Әјилмиш башларымыз.
Илк дэфэ бу отагда
Чатылмыш гашларымыз,

Өјрэндикчэ алэми,
Өнүмүздэ дајанды
Јығын-јығын суаллар.
Һэр чавабын өзүндэ
Нечэ-нечэ суал вар.

Суал доғду суалдан,
Дүшүндүк заман-заман.
О чэтин суалларын
Чавабыны биз анчаг
Ала билдик һэјатдан!

Феврал, 1962.

Ајнасы бол, дашы аз

Јүз бинанын ичиндә
Мәктәб биаларыны
Узагдан ким танымаз?
Ајнасы бол, дашы аз...

Гапысы, пәнчәрәси
Кен олур мәктәбләрин.
Бу да бир дәмми?
Јох, јох!..
Өмрү чох кедәк олур
Бош, мә'насыз дәбләрин.

Гој күнәшин ишығы
Синифләрдә бол олсун.
Синиф отагларындан
Күнәшә кен јол олсун!

Еј мәктәбли, индидән,
Гој кен олсун, кен јолун.
Әввәли мәктәбдәдир
Күнәшә кедән јолун.

1963.

ПОЕМАЛАР

Һәр баһарын өз гарангушу

I

Досту Бархударын яс мәчлисиндән
Һәсрәт, булуд кими тутулду кәлди.
Ахды јанағына көз јашы дән-дән,
Анчаг бошалмады, о долду кәлди.

(Ермәни јасынын өз аләми вар,
Һәр халгын адәти она хош кәләр.
Јығылыр мәчлисә достлар, танышлар
Мәрһумун руһуна галхыр бадәләр...)

Ичиб фикрә кетди о, ағыр-ағыр,
Һәсрәт ичмәди ки, гәм унудулсун.
Ичиб кефләнәнә ички һарамдыр.
Ичиб дүшүнәнә гој һалал олсун.

О ичиб дүшүндү...
Бахды илләрә.
О далды өмрүнүн илк чағларына.
Бир саат ичиндә бахды јүз кәрә
Өмүр китабынын варағларына.

Тәзәдән агламаг истәди, анчаг
Дајанды...

Бу дәфә кәлди арына,
Дишини дишинин үстә сыхараг,
Күлдү бу дүнјанын е'тибарына...

Сәдәфли тарыјла гырх ил Бархудар
Һәсрәтин сәсинә сәс вериб анчаг.
Бәс бу күн?
Бу күндән ајрылды јоллар,
Доланды башына елә бил отаг.

«Бархудар биләрди бир ишарәдән
Тар, һансы муғама көкләнмәлидир.
Биләрди, зил үстә кәзишәндә мән
Һансы халдан сонра сәс енмәлидир.

Бархудар сәнәтә гыларды сәчдә,
Һеч вахт олмамышды она вәфасыз.
Тәкчә тарыны јох, үрәјини дә
О мәним гәлбимә көкләрди јалныз.

Бу нечә дүнјадыр, зөвгү, нәш'әси
О гәдәр хошдур ки, алданыр инсан.
Сән дүнән бағрына басдығын кәси,
Бу күн торпағамы тапшырмалысан?..

Бу нечә дүнјадыр, анламырам мән,
Чилвәси чүрбәчүр, рәнки чүрбәчүр.
Дүнән нәфәсилә сәни исидән
Бу күн буза дөнүб, даша дөнүбдүр.

Дүнјанын кечәси, күндүзү мә'лум,
Тутмушуг заманын јолуну анчаг.
Һәјат да бир јолдур... Јол өзү мә'лум,
Нә илки мә'лумдур, нә сону анчаг...»

Досту Бархударын јас мәчлисиндән
Һәсрәт, булуд кими тутулду кәлди.
Ахды јанағына көз јашы дән-дән,
Анчаг бошалмады, о долду кәлди.

Евә кирән кими нәвәси Елдар,
Атылыб чијнинә минди Һәсрәтин.
Онлар өпүшдүләр, гучаглашдылар,
Алгыш гүдрәтинә бу мәһәббәтин!

Балача Елдарын чијнинә дүшдү
Бабанын дағыныг, дүмаг сачлары.
Елә бил јаз башы дағда көрүшдү
Күнејин чичәји, гузејин гары:

— Бәс буну, ај баба, көрмүрсән? — дејә,
Тәзә радиону кестәрди Елдар.
Киши мараг илә дөндү керижә,
— Мүбарәк, мүбарәк!.. Радиолу да вар.

— Атам мәним үчүн алыбдыр буну.
Һәсрәт кизли-кизли сүздү оғлуну
— Бәс көһнәси һаны?
— Атдыг чардаға.
Гәрибә бир сүкут чөкдү отаға.

Кечдән кеч: — Чох наһаг! —

дејерәк киши,

Әлини Елдарын башына чәкди.

— О ки, көһнәлмишди... Нәјә кәрәкди.

— Нәр кәрәксиз шеји атарлармы бәс?

Сәһвини анлады дејәсән Әвәз.

Бу көһнә сөзүнә киши тутулду.

Әвәз, дедијинә пешиман олду.

О, сөзү дөндөрмәк истәди, анчаг,

Көрдү гаш дүзәлтсә көз чыхардачаг...

Арвада көз вурду:

— Вахтдыр, биз кедәк.

— Нара кедирсиниз?

— Ата, биз кәрәк,

Бир һәдијјә алаг.

— Нәдијјә? Нечин?

— Ән јахын достумун тојудур бу күн.

Нәсрәт данышмады,

сусду,

кириди...

Елә бил үстүнә дағлар јериди.

«Мән јасдан кәлирәм, о, тоја кедир.

Фәләјин кәрдиши чох гәрибәдир,

Мин ојун чыхарыр бә'зән бир күндә

Атаја һөрмәти бәс будур онун?..

Ән јахын достумун матәм күнүндә

Ән јахын достунун тојудур онун...

Неч јасдан бир кәлмә сорушмады о.
Демәди: «Бу киши нәдән өлдү бәс?»

Унутдун, унутдун нә тез борчуну,
Гајда белә дејил, Әвәз, ај Әвәз!

Биз дә атамыза оғул олмушуг,

Оғул јох, өнүндә бир гул олмушуг...

Кирир арвадынын голуна бир бах,

О мәним јанымда ахы нә һагла?

Биз ата јанында сусмушуг анчаг,

Кәлмә кәсмәмишик арвад-ушагла.

Бах... мәнә тапшырыб јенә Елдары,

Кетдиләр... галмазлар өз кефләриндән.

Билирләр, ушаға бахмагдан ајры

Нәјә јарајарам, ахы, инди мән!

Чалыб-чағырдығым о күнләр һаны?

Доғрудан нәр дөврүн өз һөкмү вармыш.

Арвад гочаланда киши мисаллы,

Киши гочаланда арвад олармыш...»

— Баба, кәл ев тикәк!

Гымышыр Елдар,

— Кәл, бала!

Кишинин дәјишир һалы.

Кибрит чөпләриндән ев тикир онлар,

Дағылыр Нәсрәтин фикри, хәјалы.

Гоча бу анларда ушаға бәнзәр,

Бүтүн гајғылардан санки узагдыр.

Елә данышырлар, елә күлүрләр,

Елә бил ојнајан ики ушагдыр.

О күлүр,

Бу күлүр,

јорулмур Нәсрәт.

Дејэн лээзэт верир ушаглыг она.
(Инсан гочаланда дэјишир хислэт,
Тэээдэн гајыдыр ушаглыгына).

Нəһајэт... јорулуp балача Елдар,
— Баба, јатдыр мəни, баба, јухум вар.
— Јахшы өмрүм-күнүм.
— Оху, ај баба!
Де лајлај, баба!

Күмүш чарпајыја эјилиб нəсрэт,
Дејир мугам үстə үрək сөзүнү.
Маһныда сəслəнən мəһəббət, шəфгəт
Балача Елдарын јумур көзүнү.

«Ај нəсэрəт, бир замана кəлибдир,
Ала гарға шух тəрланы бəјəнмəз.
Огуллар атаны, гызлар ананы,
Кəлинлэр дə гəјнананы бəјəнмəз...»

Нəсрəт сусан кими ајылыр Елдар.
— Баба, оху...
Гоча охујур јенə,
Јухуја чеврилиб нəзин маһнылар
Гонур көрпəчијин кирпиклəринə.

«Тəкчə Елдарымдыр мəни динлəјэн,
Бу күн нəвəм үчүн ханəндəјəм мən.
Heј «оху» дејəрди ким олса экəр
Мəнə бирчə кэрə гулаг асдымы —
Динлəмək истəмир инди бир нəфэр,
Мəним сəкəһымы, мəним растымы...»

Ушағы, јатырыб галхды ајаға,
Дүшдү нəјəтдəки балача баға.
Бағчаја киринчə чəпəрин үстдə
Биринчи көрдүјү гарангуш олду.
Эсди дағ сарыдан мəһ аста-аста,
Бəдмүшкүн этрилə о. биһуш олду.

Бахды гарангуша...

«Кечən илкими?»

Јох! Кечən илкинин баласыдыр бу.
Бу да учуб кедəр анасы кими,
Ахы нəр баһарын өз гарангушу...»

Јохлады бағчада бир-бир лəклəри,
Эјри будаглара сəјкəди дəстək.
Алманын, алчанын ағ чичəклəри
Сəпилди башына тој ноғулу тək.

Чијиндə ағаран чичəјə бахды —
Көрдү сачы кими о да дүмағды.
Башыны јəллəтди дүшүнүб нəмən:
«О ағлыг нəдəндир, бу ағлыг нəдən?..

Баһарда узадыр өмрүнү күн дə...
Чичək тəзəлəнир, күл тəзəлəнир.
Јалныз тəбиəтми?»

Јох!.. Јер үзүндə
Нəјəт тəзəлəнир, ил тəзəлəнир.

Тəзəдən јазылсын тəгвимлэр кэрək,
Или гышдан дејил, јаздан башлајағ.
Мəчлисə нəмишə кəлсин күл-чичək,
Јазда тəзə или биз алгышлајағ!..»

Бахды јерә-көјә, бахды дојунча,
Һәсрәт нәфәс алды синәдолусу.
Доланды бағчаны о, арх бојунча
Фикринә дәм тутду шаггылдајан су.

Бағын ајағында голлу-будаглы
Бир чинар ағачы учалыр көјә.
«Јерин арзусуну јерли-јатаглы,
Көјләрә галдыран мәнәм, мән!..» дејә.

Ағачын алтында Һәсрәт дајанды.
Бир өзүнә бахды, бир дә чинара.
Бу күнү дүшүндү, кечмиши анды,
Дилләнди: «Мән һара, бу чинар һара?..»

Һәмән бу чинары мән доғулан күн
Атам өз әлилә әкиб мәнимчүн.
Илләри бир јердә вурмушуг баша
Мәнимлә јашыддыр бу күн бу чинар.
Гоча тәбиәтә, торпаға, даша
Чаванлыг кәтирир кәлән бир баһар.

Ким дејир көјләрдән һеј нарын-нарын
Јаған гар, бир даһа көјә гајытмыр?
Гајыдыр кәнчлији јазда чинарын,
Бәс мәним кәнчлијим нијә гајытмыр?

Гәрибә гурулуб доғрусу аләм, —
Јаз һәјат кәтирир гуру чөлләрә.
Бәс инсан өмрүнә нечин, билмирәм,
Бир кәрә верилир баһар, бир кәрә!

Ағача верилән өмүр, сәадәт
Нечин јазылмады гисмәтимизә?
Нечин сәхавәтли ана тәбиәт
Бу көзәл пајыны чох көрдү бизә?..

Бир ағач гәдәр дә дејилмиш инсан
Баханда һөкмүнә гоча дөвранын.
Дүнјанын јашыјла тутушдуруркән;
Бир шимшәк өмрүдүр өмрү инсанын.

Өзү дә шимшәкдир, өмрү дә шимшәк,
Әмәли көјләрдә алышыр көз-көз.
Өлүмүн өнүндә баш әјир гултәк
Һәм елә күчлүдүр, һәм белә күчсүз!

Гәрибә сиррдир...

Јазда, баһарда
Нечә бирдән-бирә дәјишир аләм!
Чавандыр чичәк дә, от да, чинар да.
Бир бах! Бу бағчада гоча тәк мәнәм!

Бүтүн достларымы јола салмышам,
Јашыдларым кедиб...

Мән тәк галмышам...
Дөнүб мән тәзәдән ушаг олмушам,
Ушаглыг гајытды... шәнлијим, гајыт!

Демә гочалығын мин гәми вармыш.
Долашыг фикирләр бейними сармыш,
Гочадан јуху да горхуб гачармыш.
Гајыт, јухум, гајыт, динчлијим, гајыт,
Чаванлығым, гајыт, кәнчлијим, гајыт.

Көнлүмү кәмирән һансы дуҗғуду?
Һаны, һара кетди көнлүмүн оду?
Бәдәним соҗуду, гәлбим соҗуду,
Ғаҗыт, одум, ғаҗыт, атәшим, ғаҗыт!
Баһарым, күлшәним, күнәшим, ғаҗыт!

Һаны чыдырларда миндијим атлар?
Һаны кечирдијим тојлар, бүсатлар?
Һаны сәсимдәки о ғајнатмалар?
Күлдән ләчәк салан кур сәсим, ғаҗыт,
Сулары јандыран нәфәсим, ғаҗыт!

Һаны дилимдәки о ширин сөзләр?
Һаны күлүшләрим, һаны гәһгәһим?
Јувасы дағылмыш гушлара бәнзәр
Мәним нәғмәләрим, мәним чәһ-чәһим.

Чаванлыг мин сөзлү, мин сәсли гушдур,
Әлиндән чыхдыса тута билмәзсән.
Гочалыг гијмәтли бир зәр гумашдыр,
Баһадыр, мүфтә дә сата билмәзсән!..

II

Һәсрәт аста-аста чыхды чардаға,
Сыныг чарпајыја сөјкәнди, дурду.
Чеврилди каһ сола, бахды каһ саға,
Сандығын үстүндә кечиб отурду.

О сүздү чардағы...

Чардаг бир музеј!
Нафталин гохусу дәјди бурнуна.

Бу ғәрибә јердә көрдүјү һәр шеј
Өтән бир тарихдән сөз ачды она.

Көһнә сандыг, сәбәт, јамаглы хурчун,
Көһнә палтар, палаз, көһнә грамофон.
Әвәзин бешији, ојунчаглары,
Аты, арабасы, балача тары —
Һәрәси бир јанда саралыб солур.
Дүнән бу күн үчүн бир тарих олур.

Илки фәрәһлидир, дүнјада анчаг
Нәдән кәдәрлидир сону һәр шејин?..
Бунларын үстүнү басан тоз-торпаг
Елә бил гәмидир кәрәксизлијин...

«Чардаға атылан бу көһнә шејләр,
Лап мәнә бәнзәр.
Кәрәк олмаса да бурда сахланыр.
Атылмыш јенә.
Бурда өзүм кими һәр шеј көһнәдир.
Бәлкә дә бунунчүн доғмадыр мәнә?..

Буна да мин шүкүр...»

Һәсрәт севинди...

Сирли сәсләр кәлди гулагларына:
Бу көһнә шејләрин һәр бири инди
Бир тарих данышыр астадан она.
Бу көһнә шејләрин үстүндә һеч кәс
Онун көрдүјүнү нә көрә билмәз.
Нә дуја билмәз.
Охуја билмәз
Онларын үстүндә јазыланлары.

Һәсрәтсә охујур, көрүр онлары.
Бу бешик...
Онун да өз дөврү варды,
Бир вахт бу бешикдә балам јатарды...

Нәғмәләр, лајлалар дејилән бешик,
Үстүнә аналар әјилән бешик,
Бу күн көр нечә дә әјилиб өзү.
Ширин лајлаларчүн јол чәкир көзү.

Бир заман баламы јатыран бешик
Бу күн өзү јатыр сәссиз-сәмирсиз.
Заманын һөкмүнә синә кәрмишик,
Заман дәјишдикчә, дәјиширик биз.

Һәмишә заманла вердик сәс-сәсә,
Дүнја бир мәчлисдир, заман сәрпәјы.
Баламын јатағы бешик идисә,
Нәвәмин јатағы күмүш чарпајы.

Заман өз сөзүнү дејир, дејибдир,
Ғылынчдан итидир онун һәр сөзү.
Бешијин тахтасы көһнәлмәјибдир, ,
Көһнәлән бештјин өзүдүр, өзү!

Дөндүкчә зәманә, өтдүкчә илләр
Һәјата суалым бәс нәдир мәним?
Тәкчә мән,
Мән өзүм көһнәјәм мәкәр?
Фикрим дә, руһум да көһнәдир мәним!

Мән ки, бир тутмадым гәми, севинчи,
Чох јахшы билирәм кұнаһым нәдир.
Кимсәдән инчимә, өзүндән инчи,
Көһнәлик башдадыр, јаш бәһанәдир!

Өзүм дә көһнәјәм, сөзүм дә көһнә,
Бәс бу инчиклијим, килејим нәдир?
Әјнимә кејдијим палтарларым да
Мәним өзүм кими, ахы, көһнәдир.

Бу пенчәк, бу шалвар оғлумункудур.
Көһнәлиб,
Инди дә мән кејмәлијәм.
Белә дә олмалы!

Гајда да будур!
Јерләр дәјишмәли, дөнәндә аләм.

Нә дејә биләрәм, ахы, мән она?
Бу бир ганунудур һәјатын...
Нә гәм!

Мән өз костјумуму ушагкән она,
Азмы чевиртдириб кејиндирмишәм?

Атамын, анамын вердији ад да
Чохдан унудулуб...
Нә галыб мәндә?

Бири ата дејир, бири гајната,
Бири әми дејир, бири ханәндә!..

Ғырылды гәлбиндә бу заман нәсә,
О, күнчә атылмыш радјоја бахды.

О елэ билди ки, диндирилмэсэ,
Радио һөнкүрүб аглајачагды...
Радионун өнүндэ кэлиб эјилди.
Элинин далыјла тозуну силди.
Дүјмэсини басды...

О ојанмады.
Онун мави көзү нијэ јанмады?..
«Мэн буну аланда... Јеканэм Эвэз
Ғалэ тэлэбэјди дарүлфүнунда.
Јашарды көнлүмдэ мин арзу, һэвэс,
Вэфалы гарым да сағ иди онда...

Тэээјди...
Ғамыја нечэ эзизди.
Евин башындајды јери бир заман
Көһнэлди...
Ғамы да көр нечэ безди,
Чардаға атдылар евин башындан.

Дејән дә олмады, ахы, бир заман
Ону кечэ-күндүз динләмишик биз.
Чох да ки, јарамыр бу күн, а надан,
Она борчлу дејил бэс дүнэнимиз?

Буну дүшүндүкчэ гэлбимин сөзү
Динир гулагымда: — Бу күнэ алгыш!
Елэ бил дилләнир заманын өзү:
«Дүнэнинэ сағ ол, бу күндән даныш!..»

Алыб гучағына көһнэ радјону.
Енди пиллэлэри о јаваш-јаваш.
Деди: — Бу мәгамда атмарам ону,
Күнчдәки отаға чәкилди бирбаш.

Гурду радиону...
Јанды көј ишыг.
Дурду ики гоча үз-үзэ инди.
Сәсләр хырылтылы, сәсләр гарышыг,
Һәсрәт өз-өзүнэ јенэ дејинди:

«Наһаг ғынајырам, онлары, наһаг,
Бу ки, лап гочалыб сәсинэ бир бах!
Көрүб өз ишини, гоча дүнјадан,
Кәрәк үзүсулу әл чәкә инсан!..»

Әл чәкиб мә'насыз бу изтирабдан,
О говмаг истәди дәрди, мәлалы.
Сонсуз бир һэвәслә галхыб долабдан
Көтүрдү тоз басмыш көһнэ бир валы.

Илк кәнчлик чағында јазылан бу вал
Һәсрәтә нә гәдәр эзиздир бу күн.
Һәрләниб дөнәндә һәр заман бу вал,
Һәрләниб гајыдыр илк чағы өмрүн.

Вал јенэ һәрләнир...
Аглајыр секаһ.
Учалыр, алчалыр сәс пәрдә-пәрдә.
Һәр кушәдә бир хал,
Һәр халда бир аһ...
Көнүлләр алышыр бу налэләрдә.

Сәсләр, бу дүнјаны дујан инсанын
Һәјата чавабсыз мин суалыдыр.
Һәр сөзү, һәр халы нә гәдәр ајдын,
Һәм дә ки, нә гәдәр мүәммалыдыр.

Бу сәсдә јашајыр мин сирр, мин әфсун;
Бир дә көнүлләрин минбир нијјәти.
Охујан вал дејил, охујур онун
Кәнчилији, арзусу, илк мәһәббәти...

Охујан Һәсрәтми?
Онун дилиндән
Нечин бу чәһ-чәһләр чыхмајыр јенә?
Елә бил өмрүмүн бу саһилиндән
Дајаныб бојланыр о саһилинә.

Илләр бир чај олуб дурур ортада,
Бу саһил хәзандыр, о саһил баһар.
Вар сәсин кәлинчә чығыр!

Нә фәјда!

Араны кәсибдир дәли далғалар.

Вал да сона чатды онум өмрүтәк,
Ғалхыб јенә гојду тәзәдән ону.
Вал јенә әриди...

Ғәзәбләнәрәк

Деди: — Лап мин дәфә гојсам мән ону
Битәчәк!..

Күнаһкар билмә кәл валы!

Башланан, бир јердә сона чатмалы!
Јорулду,
Усанды ахыр, нәһәјәт,
Ғалхыб чарпајыда узанды Һәсрәт.
«Сәсим хош кәлсә дә нә гәдәр мәнә
Анчаг усандырыр адамы тәкрар.
Јәгин бунунчун да инсан өмрүнә
Јалныз бирчә дәфә верилир баһар.

Билинмәз, көрүнмәз

инсан өмрүндә,
Ғәм-гүссә фәрәһсиз, гара да ағсыз.
Тәкрар олунсајды өмүр дә, күн дә
Һәјат олмаздымы мәкәр марагсыз?...»

Кечиб јан отаға Һәсрәт бу ара
Тәзә радиону јавашча ачды.
Еви сәс көтүрдү: «Гурбанам јара!»
Өзү дә билмәдән додағы гачды...

Охујан өзүнүн тәләбәсијди...

Јох, јох!

Бу, Һәсрәтин лап өз сәсијди...

О, бир дә көрдү ки, чарпајысындан
Ғалхыб она сары бојланыр Елдар.
Позулмаз ганундур:

өтдүкчә заман

Ғышын архасынча кәлир илк баһар!..

1963, Бакы.

Һәјат—өлүм

*Өлүм вар ки, һәјат гәдәр дәјәрли.
Һәјат вар ки, өлүмдән дә зәһәрли.*

Н. Чанил

Пролог

Өлүмләрдән язырам,
Өлүмләр дә чүрбәчүр:
Кими јашамаг үчүн,
Кими өлмәкчүн өлүр.

Өлүмүн дә һәјаттәк
Јахшысы вар,
Писи вар,
Өлүмүн шәрәфсизи,
Һәм дә шәрәфлиси вар.

Өлүм һечликдир!
Анчаг
Елә һечлик дә вар ки,
Варлыг күсәнир она.
Варлыг, инана билмир
Јохлуғун јохлуғуна...

Бә'зән елә олур ки,
Дүнја галхыр ајага
Бир өлүнүи сәсинә.
Милјон дири сығыныр
Бир өлү кәлкәсинә...

Бу гәрибә дејилми?
Мин диринин сәси јох,
Бир диринин

дүнјаја
Ләрзә салан сәси вар.
Кәзәнин кәлкәси јох.
Јатанын кәлкәси вар.

Өлүмләрдән язырам,
Өлүмләр дә чүрбәчүр:
Кими јашамаг үчүн,
Кими өлмәкчүн өлүр.

Өлүмләрдән јазаркән
«Өлүләр»¹ дүшдү јада.
Бүтүн бу өлүләри
Искәндәр гаршылајыр
Бәлкә дә о дүнјада.

Арасында дајаныб
Чәһәннәмлә чәһнәтин
Ики јерә ајырыр
Өлүләри о, јәгин.

¹ Ч. Мәммәдгулузадәнин «Өлүләр»инә ишарәдир

Дири өлү — чәннэтэ,
Демэк — эбэдијјэтэ.
Өлү дири — чәһәннәмә,
Демэк — пуч бир аләмә.
Будур чәннэт-чәһәннәм!
Будур Мирзә Чәлилин,
Һәм дә һаггын бөлкүсү.
Тәмизлик вә учалыг .
Бу бөлкүнүн өлчүсү...
Мирзә Чәлил,
Сән өлүлөрдән јазыб
Өлүләри

дирилтмәјә чан атдын.

Бунун үчүн
Искәндәри јаратдын!..
Мин өлүнүн ичиндән
Бир дири тапдын анчаг
Чәһаләт јухусундан
Истәдин ки, ојада
Мин јатмышы, бир ојаг.

Сән јетишдин арзуна,
Дад чәкдијин чәһаләт
Кетди,
дәрбәдәр олду.
Сәнин бир Искәндәрин
Мин-мин Искәндәр олду.

Јазмаға сәсләр бу күн,
Күнәши батмајачаг

Ахшамсыз сәһәр мәни —
Сонсуз эбэдијјәти
Өмрүнә чалаг едән
Дири—өлүләр мәни.

— Мәкәр өлү јохмудур
Һачы һасәндән бәри?
Суалындан, сәсиндән
Таныдым Искәндәри.
Дедим: — Вар, анчаг онлар
Дәјишиб өз донуну
— Сән дә нечә вар исә
Еләчә көстәр ону.
— Мән бурда нечә-нечә
Дириләрдән јазачаг
Онлары...

— Бәс өлүләр?
— Данышмаг истәјирәм
Бирчә өлүдән анчаг...

Мән һәр шеји
дүнјада
Илки кими тәртәмиз
Саф көрмәк истәјирәм.
О бир өлүнү белә
Дирилдиб

инсан кими
Өлдүрмәк истәјирәм.

Бүсөл нәсип олмады
 Бу дүнјада онлара.
 Көнүлләр баш әймәди.
 Ешгә гәним кәсилән
 Амансыз ганунлара...

Нәһәјәт...

кәлди бир күн.
 Ики гүтбә ајрылды
 Нәјат да онлар үчүн
 Бир тәрәфдә мәнәббәт.
 Бир јанда вахтсыз өлүм.
 Мәнәббәтсиз јашамаг
 Онлара дәншәт... зүлүм...

«Мәнәббәтдән јаранды
 Мәнәббәтин јолунда
 Өлмәк дә хошдур!...» — дејә
 Онлар вериб әл-әлә
 Галхдылар бир тәпәјә.

Онлар бу учалыгда
 Нәјатдан узагдылар.
 Онлар инди нәјата
 Бу зирвәдән бахдылар.

Онларын көзләриндә
 Јердәкиләр бу анда
 Нә гәдәр кичилдиләр.

Бу зирвәнин башында
 Нәјаты јох.

өлүмү,
 Онлар зирвә билдиләр.

«Әһдә вәфа гылмалы»,
 Дејә јумуб көзүнү
 Гајанын зирвәсиндән
 Оған атды өзүнү.

Ендими?

Јох! Енмәди!
 О даһа да учалды.
 Өлүмүн пәнчәсиндән
 Өлүмсүз нәјат алды.

Инди нөвбә гызындыр
 Јерә бахды, —
 Дурухду...
 Оған гуштәк учдumu?
 Әтраф бомбош...

О јохду...

Гызын көзү гаралды,
 Гәлбини дәншәт алды.
 Јерә баха билмәди,
 «Јох-јох! Чәтиндир!» — деди
 Гыз горхду,
 Гыз чәкилди.
 Мәнәббәтсиз нәјаты
 Өлүмдән уча билди.

Өлүм өлүммү?

Јох, јох!

Өлүм вар ки, јолунда

Аздыр, мин чан да версэн.

Өлүм дә вар ки,

она

Ади гарышганын да

Өмрүнү гыјмарам мән!

Гыз һәјата гајыдыб

Лә'нәт, нифрәт газанды.

Оғлан һәјатдан кедиб

Әбәдијјәт газанды...

Шәрәфсиз өмүр

О һамыны алдадыб

Әләлтдан оғурлады.

— Кәрәк коммунист... —

дејә

Хитабәт күрсүсүндән

Һарај чәкди, курлады...

Горхуб вичдан сәсиндән

Титрәмәди сәси дә.

Өзүндән үстүн олду

Сонрадан газандығы

Мүдир вәзифәси дә...

Јалан сөzlәр ичиндә

Тәк-түк доғру сөзү дә

Әриди, талан олду.

Онун атасы һижлә,

Анасы јалан олду.

Сатды вәзифәләри

Столунун күчүлә

Һамыны горхутду о.

Бизим ајлығымызы

Бирчә күндә удду о.

Бурда «газандығыны»

Курортларда үјүтдү.

Фикрәт, рүшвәт пулујла

Нечә бала бөјүтдү...

Билмәди, гангал экән,

Гангал да дәрәр анчаг,

Һарам пулла төрәјән,

Бу һарам бәлалардан

Һижлә көјәрәр анчаг.

Өзкәнин газанчыны

Оғурлајыб о, мин-мин

Шараг-шараг сәјараг

Дүздү долаба чин-чин.

О, пулларын сәсиндә

Нечә көрпә баланын

Ешитмәди сәсини.

Дүшүндү сабагыны.
Бу күнсө көзкөрөти
Ач гојду өзкөсини...

О пулларын үстүндө
Нечэ-нечэ баланын
Көз жашыны көрмөди.
Алдыгы көз жашлары
Онун һарис гэлбинин
Одуну сөндүрмөди.

Анчаг о билмәди ки,
Күвәниркән пулуна,
Дөвләтинә, варына;
Чөрәк, хөрәк јеринә
Көз јашлары једирдир
Доғма балаларына.

Өзү ләкәли олду
Ләкәләди досту да,
Ләкәләди јады да.
Чибиндәки билетдән
О һеч утанмады да.

Чибиндәки билетин
Мүгәддәс мә'насыны
О билмәди, билмәди.
Она икичә сөзлә:
«Чөрәк ағачым» — деди.

О сөкдү, о талады,
Дүнјаны дүшүнмәди
Өмрүндө бир ан анчаг.
О, үзвүлүк һаггыны
Верди маашдан анчаг.

Һеч олмаса о, бундан
Кәрәк анлајајды ки,
Билет ләкә көтүрмәз.
Буну һардан биләјди
Өзүнү билмәјән кәс?!

Сөкүб талајан заман
Анчаг о билмәди ки,
Өз өмрүнү учурур.
Дал күнә пул јығыркән
Дал күнә балта вурур.

Миниб көј јүзлүкләрә
Атыны сәјиртди о.
«Нефтчи»нин архасынча
Јеревана, Кијевә,
Ашгабада кетди о.

О, «Нефтчи»нин наминә
Бадә дә галдырырды.
«Нефтчи» удузан күнү
Ресторанда кефләниб
Гәдәһләри гырырды...

Он гэдэһин пулуну
Рерирди уф демэдэн
Бир гэдэһин јеринэ.
— Нијэ удуздуг? — дејэ
Чырпырды дизлэринэ.

Вэтэнин гејрэтини
Чэкэн оглана бир бах.
Бир вэтэн өвладына
Бир манат гыјмаз анчаг.

Бир топ үчүн бу гэдэр
Кэдэрлэнэн, аһ чэкэн,
Ел, памбыг планыны
Долдура билмәјөндө
Кэдэрлэнибми көрән?

Белэ «вэтэһпәрвэрин»
Кәсиб узун дилини
Гејрэтинэ чаласаг,
Әмәли дағлар ашар,
Дили лал олар анчаг.

Бакы дәрзилэрини
Бәјәнмәзди...
кишинин
«Чох инчә зөвгү варды».
Палтар тикдирмәк үчүн
Москваја учарды...

Гырылтылар ичиндә
Өмрү-күнү өтүшдү.
Дөвран јаман доланды,
Бир күн тәләјә дүшдү.

Фикрәт вахты ијләди,
Сијасәти дәјишиб
Кирди өзкә бир дона,
Јыхды кұнаһларыны
Мұһасибин бојнуна.

Сахта сәнәдләри төкүб өнүнә
Дүшүнүр Кәрәм.

«Фикрәт салды мәни јаман дүјүнә!»
Каһ алышыр Кәрәм,

каһ сөнүр Кәрәм.
«Кұнаһкар Фикрәтми?..

Мәнәм кұнаһкар.
Чох да о дејирди, өз ағлым ханы?
Ушагдым мәкәр?

Јох, јох! Бәрк ајагда өз кұнаһыны
Өзкәнин бојнуна јыхар ачизләр.

Алдандым һәмишә ширин бир сөзә.
Дурмушам өзүмлә инди үз-үзә.
Билмирәм өзүмә бу күн нә дејим?
Һәмишә башыма бәла ачыбдыр
Мәним фәрсизлијим, мұлајимлијим...

Јохдур лүғәтимдә мәним «јох» сөзү,
Дилим јорулмады «бәли» демәкдән.
Сөндү өз кенлүмүн алову, көзү
Өзкә очағындан од алдыгча мән.

Сандым, «бәлиләр»дә дост газанырам,
«Бәлиләр» ахырда олду дүшмәним.
Бир заман көрдүм ки, әриҗиб тамам.
«Бәлиләр» ичиндә мәнлиҗим мәним.
Истәдим

учалам,

галхам, жүксәләм,
Тутуб этәкләрдән јердә сүрүндүм.
Истәдим, һамынын хошуна кәләм.
Һамынын јанында бир гула дөндүм...
Мәтанәт, ирадә олмады мәндә,
Өзкәнин әмрилә дуруб отурдум.
Әлачы, чарәни, дара дүшәндә
Өзүмдән сормадым, өзкәдән сордум.

Инди нејләмәли?

Бу алвер үчүн.

Әввәлдән верилән киров, беһ мәнәм.
О, гуру чыхачаг бу судан јенә,
Eh!.. она нә вар ки... чавабдеһ мәнәм...»

Сахта кағызлара о, бир дә бахыр.
Рәгәмләр од олур, јандырыр, јахыр,
Даш олуб гәлбиндән асылыр онун,
Һөкм олуб алнына јазылыр онун.
Чохалан рәгәмләр кәлмәјир саја.
Он-он артырылан азалыр мин-мин.
О сахта сыфырлар дөнүб һалгаја
Кечир богазына јазыг Кәрәмин.
«Итирдим һәр шеји...
Инам, етибар,

Учду,

көзкөрәти кетди әлимдән.

Мәнә дејән кәрәк бир тәк чанын вар
Маашла долана билмирдинми сән?..»

«Дүнја малындан

Мәним нә сәрвәтим, нә дөвләтим вар.

Өзүм тәк јалғыз

Бирчә итим вар» —

Дејә сыгал чәкди о, јаваш-јаваш
Јанында чөмәлән итин башына.
«Билмирәм... бәс нијә мән ујдум она?»

Кәрәм бу фикирлә алышан заман

Фикрәт күлә-күлә кирди гапыдан.

— Доғрусу, мән сәни киши билирдим.

Инаныб мән сәнә һәр сирри вердим.

Горхудан јумаға дөһмүсән, Кәрәм,

Кишини, мән киши көрмәк истәрәм!

— Кишилик мејданы дејил, а Фикрәт,

Гапымын ағзыны алыб фәлакәт.

— Ә... һансы фәлакәт?..

Гәрибәсән сән.

— Үч күндүр хәстәјәм, чыхмырам евдән.

— Горхурсан...

— Герхурам, горхурам, бәли.

— Кәрәм, күлмәлисән валлаһ, күлмәли!

— Көкүс инағы вар билирсән мәндә,

Бир дара дүшәндә, ја һирсләнәндә,

Позулур, даһа да пис олур һалым.

— Өзүнү элэ ал, ај гадан алым,
Горхулу нэ вар ки, бурда, сэн белэ
Өзүндөн чыхмысан, бир аз сэбр елэ.
Биз дэ бир кишијик...

Пул ки вар, Кэрэм,
Мелланы мәсчиддән дидәркин салар,
Пулун бир һиминэ көјләр алчалар.
— Елэ пул демәкдән јорулмадын сән.
Ахы, истинтага кедиб-кәлмәкдән,
Мәндә һал галмады...

Бәс тәрпәнсәнә!

— Һәр шејин вахты вар.

— Мәтәләм сәнә.

Мән бурда өлүрәм, дејирсән ки, өл,
Дәрманын кәләчәк.

— Еј дили-гафил,

Сән мәнә гулаг ас, мөһкәм ол, бәрк дүр.
Горхмаз адамлардан өлүм дэ горхур.
Кәрәк итирмәјә өзүнү инсан.

Јүз дәфә чыхмышыг белә сулардан —
Бу да јүз биринчи.

Гулаг ас, Кэрэм,
Нәбада мәни дэ саласан дилә.
Мән бајырда галсам, адам көрәрәм,
Гојмарам башындан бир түк әксилә,
Мүмкүнәт олмаса... көтүр бојнуна.
Еһ!.. Сәнә нэ вар ки, субај оғлансан.
Тәки гуртармаг да асандыо, асан.
— Јәни мән бу гәдәр ахмагам мәкәр?
Кечәл суја кетмәз, кетдијим јетәр

.

Кечә јарысына узанды сөһбәт,
Дөндү кор-пешиман евинә Фикрәт.

О јата билмәди... хејли дүшүндү.
Каһ саға чеврилди, каһ сола дөндү.
«Мән дүзмү јолдајам?..»

Бу суал онун

Өмүр јолунун,

Дурду өнүндә

Бу дар күнүндә.

«Мәнми күнаһкарам?»

«Ахы, мән нијә?»

Заман салды мәни бу һәнкамәјә...
Алимлик ешгинә дүшдүм бир заман,
Тарих шөбәсини эла битирдим.
Мән сәадәт умуб даш јазылардан,
Тарих музејиндә ишә дэ кирдим.

Өјрәндим һәр кичик, һәр бөјүк дини,
Өјрәндим Бабәки, Шәһабәддини.
Өјрәниб билмәјә һеј о заманлар
Һәвәсим вар иди нә гәдәр мәним.
Бөјүк тәбиәтләр, мәрд гәһрәманлар
Сирдашым оларды кечәләр мәним.

Дујардым өзүмдә бир сонсуз гүрүр,
Һәр кечә охујуб өјрәндикчә мән.
Фәзлуллаһ, Нәсим, Чавијдан, Мәнсур,
Дүшмәзди о вахтлар бир ан дилимдән.

Онлары: мисилсиз фэдакарлыгы
Мэнэ эфсанэтэк кэлэрди бэ'зэн.
Онларын тарихэ мэлум варлыгы
Мэнэ күлүмсэрди думан ичиндэн.

Онлар алданмады шөһрэтэ, ада,
Јашаркэн һагг деди, һагдан дөнмэди.
Нэсими дәрисе сојуланда да
Ганы аха-аха «энэлһэг» деди.

Нэдэнсэ... инди дә бу эфсанәјә,
Инана билмирәм, шәкк едирәм мән.
Нечә кечмәк олар, «энэлһэг» — дејә
Бир дәфә верилән бу аз өмүрдән?..

Јашадым тарихлә, кечмишлә анчаг
Бәс бу күн?
Бу күнү унутдум тамам.
Бир заман көрдүм ки, арашдырдығым
Гәдим тарих кими унутулмушам...
Мәни әсир едиб көрдүм, узағлар.
Гајнар арзуларым көзүмдә галмыш.
Гәдим абидәләр, сары варағлар,
Көрдүм ки, гәлбимә бир көлкә салмыш.
Көрдүм ки, доланмыр арзумча кәрдиш,
Мин-мин истәји вар, ахы, һәр кәсин.
Дедим ки, «өзүнә, ахы, бу кечмиш
Нә күн ағлады ки... Мәнә нејләсин?!»
Дәфтәр-китабымы гапајыб бир күн,
Дедим ки, јашамаг истәјирәм мән.

Мән ки, доғулмушам афишаларчүн,
Нә чыхар чүнкләрдән, тәзкирәләрдән?
Мәни һаглајыбдыр артыг отуз јаш
Көзүмдәми галсын арзум бәс мәним?
Јашамаг истәсәм, алдығым мааш
Бешкүнлүк хәрчими өдәмәз мәним

Бәс онда нејләмәк?

Тез чыхдым ишдән
Дүшдүм о күндән дә ајры јола мән.
Инди пешманаммы?

Јох!

Бәс сәксәкә?

Бәс надан төһмәти, бәс чаһил сөзү?
Јашаја-јашаја, кеф чәкә-чәкә,
Күндә нечә дәфә өлүрәм дүзү.
Горхурам,

горхулар өлдүрүр мәни.

Наданлар, дүнјаја чох көрүр мәни.
Јох! Мәни сатачаг дејәсэн Кәрәм.
Нејләмәк?

Јох!..

Буна мән јол вермәрәм.
Гојмарам әчлафын дили тәрпәнә.
Онун бирчә сөзү өлүмдүр мәнә.
Нејләмәк?

Ишини битирмәкми?

Јох!..

Бәс вичдан?

Биз ахы јолдаш олмушуг...

.

Вичданын сәсинә гулаг асан кәс,
Дүнјада инсантәк јашаја билмәз!
Бәс бирдән билинсә...

Онда нејләмәк?

Дүшүнмәк!

Јүз өлчүб бир бичмәк кәрәк!»

Фикрәт Кәрәмкилә кәлди бир ахшам,
Көрдү Кәрәм јатыр әмәлли-башлы.

Деди: — Гә, нечәсән?

Деди: — Јанырам,

Гыздырма ичиндә мән башыдашлы,
Башым кичәлләнир, көзүм гаралыр.
Өлчдү гыздырманы...

Гырха аз галыр.

— Доғрусу, һамыдан утанырам мән.

Дүшдүм хәстәлијә хәчаләтимдән.

Адым ләкәләнди бир оғру кими.

Мән белә билмирдим агибәtimi.

Галхмаг истәмирәм һеч бу јатагдан.

Өлүм истәјирәм, бир өлүм, һагдан.

— Бу ишләр әввәлдән олмајајды каш.

Сәнә һагт верирәм, доғрусу, гардаш.

Мүстәнтиг дүнән дә чағырды сәни.

Мән она дедим ки, ахы хәстәни

Инчитмәк јарамаз...

Деди: «Билирәм

Чох тәмиз адамдыр мүһасиб Кәрәм,

Јазыг хәстә дүшүб хәчаләтиндән».

Онула әмәлли данышдым дүнән.

Әлгәрәз... көмәји гојдум бојнуна.

Әлимдән кәләни, деди, мән она
Мүтләг едәчәјәм...

јазсын хәстәјәм.

— Бунула кұнаһым азалыр бәјәм?

— Ахы, јубадырыг иши бир гәдәр.

Иш дә јубандымы, хәтм олуб кедәр.

— Јох, јох! Инанмырам, инанмырам мән! —

Кәрәм бирдән-бирә чыхды өзүндән,

Вурду јумруғуну мизин үстүнә.

Чилик-чилик олду дәрман шүшәси.

— Сән мәни, сән мәни салдын бу күнә! —

Гујудан чыхырды елә бил сәси...

Тутду јахасындан Фикрәтин Кәрәм.

— Бил ки, даһа сәндән мән әл чәкмәрәм,

Гаршында көрдүјүн о Кәрәм дејил,

О сәдәдилликдән артыг узағам.

Һараја чәксәләр мәни, өзүн бил,

Сәни дә өзүмлә апарачағам.

Мәни бу бәлаја сән сүрүкләдин,

Бу зәиф чижнимә тонлар јүкләдин! —

Дејә чарпајыја гапанды бирдән.

Һөнкүрүб ағлады Кәрәм гәһәрдән.

— Ә... бәсдир, киши ол!

— Фикрәт, кәл кедәк

Бүтүн кұнаһлары с'тираф едәк

Сусурсан...

Өзүн бил, кедәчәјәм мән.

— Ә... нә данышырсан? Дәлисән-нәсән?

— Дәли мән дејиләм, сәнсән, сән өзүн!

Бу дүнја малындан дојмады көзүн!

Нөкәрчилик олуб әзәлдән пешәм,

Сәнин бир сөзүнә јох демәмишәм,
Јанында лал-динмәз гул олмушам мән.
Јетәр, даһа бәсдир, јорулмушам мән,
Ди рәдд ол!

Көзләрим көрмәсин сәни,
Учунду, јарпаг тәк әсди бәдәни...

О бирдән-бирә,
Гопуб чарпајыдан јыхылды јерә.
Бир анын ичиндә јумаға дөндү.
Гыврылыб илантәк јердә сүрүндү.
Ағарды рәнки дә...
«Дејән гуртардым!..
Өлүрәм... өлүрәм... тә'чили... јардым!»
Фикрәт телефонун үстә јүјүрдү...
Һәзин бир сәс илә чөлдә ит һүрдү...
Бир мә'намы дүјдү бу сәсдә Фикрәт?
Дајанды...

гәлбини чулғады дәһшәт...
«Бу өлүр?... Бәс онда...

Нејләјирәм мән?»

«Ону дирилтмәкми?...»

Дәстәји гојду...

Анчаг үрәјиндә бир ағры дүјдү...

«Бу ки, өзү өлүр... Мәнә нә?

Өлсүн!

Онула барабәр мәним сирләрим,
Мәним күнаһларым јерә көмүлсүн...
Бәс вичдан?

Бәс инсаф?

Аһ, бәс инсанлыг?

Көр нечә, көр нечә гыврылыр јазыг...

Јалварыр...

ахы, бу кишилик дејил

Дәстәји көтүрүр...

«Еј дили-гафил!

Дајан! Нејләјирсэн? Ону бәс дүнән
Өлдүрмәк фикринә дүшмәдинми сән?
Инди өзү өлүр, әлин дәјмәмиш...
Бәлкә дә... аллаһын ишидир бу иш...
Гој өлсүн!..»

Дәстәји гојду јеринә...

Һүрдү һәзин-һәзин чөлдә ит јенә.
Бахды көзучујла Кәрәмә бир дә...
Көрдү ки, чан верир о, гуру јердә...
јазығы кәлди,
јахына кәлди...

Онун баш алтына мүтәккә гојду,
Јенә бу гајғыја инанды, ујду.
Башыны јелләдиб сорушду Кәрәм:
— Зәнк чалдынмы?

— Бәли.

— Сағ ол!

— Сән сағ ол!..

Сән сағ ол, Кәрәм.

Мән сәнә чанымы гурбан ејләрәм...

(Ах, сөзләр! Ах, сөзләр!.. Дејирәм, керән.

Нијә утанмајыр сөзләр әмәлдән?

Көзүмү ачалы бу дүнјаја мән,

Сөз илә әмәли чидалда көрдүм,

Сөзү сон нөгтәдә, мәнзил башында,

Әмәли һәмишә мән јолда көрдүм.

Киминин әмәли сөзүндән габаг,

Къминин дэ сөзү өзүндән габаг.
 Эмэл олан јердэ сөз унудулуш,
 Көзэл эмәлләрин дили дэ лалдыр.
 Алчаглар элиндэ сөз бојаг олмуш
 Гараны ағардыр, ағы гаралдыр).
 «Мәнэ «сағ ол» деди, мән нејләдим бәс?
 Онун «сағ ол»уна лајигәмми мән?..
 Фикрәт! Бу фикирләр әбәсдир, әбәс!
 Јохса пешимансан бу әмәлиндән?
 Наһаг... чох наһаг!
 Јашамаг лазымдыр, бәли, јашамаг!..
 Мән јашајым дејә... јохса бүсбүтүн
 Вичданы... боғмалы?... јох! о ојағдыр!
 Мәним кимиләрин јашамасыјчүн
 Бәлкә... башгасынын өлмәси һағдыр?..
 Бәлкә доғрудан да мән позулмушам?»
 Көзүнүн өнүндә дурду мин суал,
 Көрдү о кечиниб гуртарыр тамам;
 «Тәчили јардым»а зәнк чалды дәрһал...
 Кәлдиләр, бахдылар, дедиләр: «Артыг
 кечиниб јазыг...»

Фикрәт налә чәкиб бирдән һөнкүрдү,
 Инди чөлдә дејил, евдә ит һүрдү...
 Бахды каһ мејитә, каһ кәләнләрә
 Гапынын јанында чөмәлиб јерә
 Улады... елә бил о ағлајырды,
 Кәрәмин һалына јас сахлајырды.

Нәр шеји јериндә јохламаг үчүн,
 Кәлди Кәрәмкилә прокурор бир күн.
 Бүтүн сијиртмәләр, бүтүн долаблар,

Мәктублар,
 дәфтерләр,
 чилд-чилд китаблар

Ачылды,
 төкүлдү
 бирбәбир јерә.

Бүтүн јазылара, бүтүн хәтләрә,
 Нечә јол бахдылар...
 Бир гара дәфтер

Тапылды...
 Ачынча алышды көзләр.

Күндәлик... күндәлик... көнүл сөзләри,
 Бир бәдбәхт инсанын ајаг иләри
 Бурдадыр тамам
 Гәдәмбәгәдәм...

Прокурор деди:
 — Изә дүшмүшәм!

Фикрәтин кәләкләри
 Јаман јердә ачылды,
 О, «дәмир»кән мум олду.
 Дүнәнә һаким олан
 Бу күнә мәһкум олду.

Бу күн тутду гәм-кәдәр
 Дүнәнки нәш'әләрин
 Фәрәһләрин јерини.
 О елә билирди ки,
 Пул һәмишә өртәчәк
 Онун ејибләрини.

Елэ пул дежилмидир
Нэр шеји сатан, алан? —
Көнүллөрдөн эн көзэл
Дујулары, хисслэри
Говуб дидәркин салан?..

Дүнја јаман дүнјады,
Кэлэни јола салыб,
Өзү галан дүнјады.
Дүнэн вердикләрини
Бу күн алан дүнјады...

Наким һөкмү охуду:
— Фикрэт Алы оғлуна
Күллэләнмә!..
— Бу нәдир!..
Бәлкә бизим бу һаким
Дәлидир, диванәдир?!.

Әввәлчә инанмады,
О бир өзүнә бахды,
Бир дә салона бахды.
Көрдү јатан өзүдүр,
Бүтүн салон ојагды...

Көрдү јолуб сачыны
Ана «вај балам» дејир,
— Инди сәни, чан оғул,
Өлүмүн пәнчәсиндән
Мән нечә алым?.. — дејир.

Әлачын пулдадырса
Сатарам даш-гашымы...
Сәни од јандырырса,
Сел еләјим ахыдым
Үстүнә көз јашымы...

Хәстәсәнсә даванчын
Дырмашарам дағлара,
Чыхарам јајлағлара.
Нәр дәрәдән бир чичәк,
Нәр чичәкдән бир ләчәк
Дәрим кәтирим, бала,
Сәнә јетирим, бала!
Бу дәрә ки, дөзүрәм,
Нәр баласы, нәрәм мән.
Сәндән өтрү, ај оғул,
Дүнјанын о башына
Пијада кедәрәм мән.
Тәки чаван јашында
Сәни өлдүрмәсинләр,
Бу ағ сачлы анана
Сәни чох көрмәсинләр.

Ишыгдырса дәрманын —
Көзләримдән нур верим.
Өмрүмдән кәсиб, сәнә
Тәзә бир өмүр верим.
Де, әлачын һардадыр,
Де, дәрманын кимдәдир?
Сәндә дејил,

бәлкә дә
Күнаһ өз бәхтимдәдир.

Мэни гојуб кедирсэн?
Эзэллэр билмээдим неч
Бу гэдэр намэрд сэни!
Гардан тапды, ај огул,
Бу дэрмансыз дэрд сэни?

Нижэ сојуг су гатдын
Сэн истичэ ашына?
Инди анан нејлэсин,
Нэ төкүлсүн башына?

Апардылар Фикрэти,
Бајаг дурдуғу јердэ
Бир ваһимэ гаралды.
Ана ачды элини,
Эли һавада галды:

Сэниһ һэр ад күнүнчүн
Мэн ахы гурбан дедим...
Мэн сэни отуз беш ил
Бу күнчүнмү бөјүтдүм,
Бу күнчүнмү бэсләдим?

Мэн ахы гурбан дедим
Сэнин һэр ад күнүнчүн,
Инди гурбанлыг гоча
Охшајырсан сэн өзүн.

Өлүм камерасына
Салдылар о күн ону.
Бу отагда о көрдү
Отуз беш иллик өмрүн
Нөгтәсини, сонуну.

«Бура нәдир?..»

О бахды,
Биз-биз олду түкләри:
«Онун бу дүнјадакы
Сон мәнзили, сон јери!..»

Бахды гаршы дивара,
Бахды арха дивара.
Бурдан кедән јол анчаг
Бир јерәдир: мәзара!
Бир саатын ичиндә
Онун гара сачлары
Ағарды горхусундан.
Нә гәрибә тәзаддыр:
Ағ сачлар,
Гара зиндан...

«Ахы, нијә, нијә мән
Өлмәлијәм?..»

А дүнја,
Вәфана нә дејим мән?
Олмазмы сағ галым мән, —
Олмазмы өлмәјим мән?

Дөвранын һөкмүнә бах,
Кәрәк мәнәми гыја?
Ах!.. бу бојда дүнјада
Мәкәр һава гуртарыб
Чатмајырмы һамыја?..»

Бу мүдһиш фикирләрин
Пәнчәсиндә бир һәфтә
Үзүгуҗлу җатды о.
Өлүмүн дәһшәтилә
Ағлыны, идракыны
Јухудан оҗатды о.

Өлүм гәлбә соҗуглуг,
Әглә гол-ганад верир.
Өмрүндә дүшүнмәјән
Ән надан инсаны да
Философа дөндәрир.

О дүшүнүр, дүшүнүр:
«Өлүм һөкмүндән бәри
Бир һәфтәнин ичиндә
Јашамышам илләри.
Аһ!.. о күндән бу јерә
Мәним ихтијарымы
Горху әлимдән алмыш.
Мәнимлә бу дүнјанын,
Аләмин арасында
Дәмир һасар учалмыш.
Ихтијарым вармы ки,
Өз јашамаг һаггымы
Өзкәсиндән умам мән?
Мәндә бирчә фикир вар:
Өлүмә мәһкумам мән,
Өлүмә мәһкумам мән!

Ајаг үстә сүрүнән
Бир көлкәјәм мән бу күн.
Һәр шеј өз мә'насыны
Дәјишибдир мәнимчүн.

Ев — аһ!.. инди мәнимчүн
Ев јох, јалныз мәзар вар;
Һарда галды, бәс һарда,
Ширин-ширин арзулар,
Дадлы-дадлы хәјаллар?..

Күнәш, булуд, јол, чығыр,
Кол, ағач, ениш, јохуш.
Һәр шеј, һәр шеј мәнимчүн
Бу күн артыг јох олмуш.
Нә мә'насы мәнимчүн
Һава көзәл, ја сәрин,
Ја истидир, ја соҗуг.
Өлүмүн кандарында
Инсан үчүн соҗугла
Истинин бир фәрги јох...

Мәнимчүн һәр шеј битиб
Ахыр анлар, саатлар.
Инди мәнимчүн анчаг
Мәни өлүмә доғру
Апаран бир заман вар.

Мән амансыз өлүмә
Мәһкум оландан бәри
Сајырам, һеј сајырам.

Отуз беш иллик өмрү
Жашадым бир ан кими
Сиз мәнэ бахырсыныз
Чансыз даша, дивара,
Көтүжэ бахан кими.

Мән сајмадым һеч кәси,
Мән өзүмү һәмишә
Һамыдан уча тутдум.
Дүнјаны унударкән
Мән өзүмү унутдум...

Мән пула сәчдә ғылдым,
Пул кими хырдаландым.
Мән баша дүшмәдим ки,
Дөвләти талајыркән
Өзүм гәлбән таландым...

Өзүм үчүн јашадым,
Өзүм үчүн һәр заман.
Мән анчаг билмәдим ки,
Өлүм үчүн јашајыр
Өзү үчүн јашајан.

Јашамаг истәјирәм
Мән дә башгаларытәк...
Ахы мән дә инсанам,
Нијә мән өлүм кәрәк?..

Вичдан, инсаф, бәс һаны,
Инсан да һеч инсаны

Өлдүрәрми?..
Бу нәдир?
Нијә инсан инсанын
Дәрдинә биканәдир?

Әкәр мән хәстәјәмсә,
Әкәр мән гочајамса
Өлүмүм һагдыр мәним.
Ахы гәлбим, истәјим
О һагг олан өлүмдән
Һәлә узагдыр мәним.

Көзкөрәти охунур
Фатихәси өмрүмүн.
Нијә мәнә һеч кәсин
Јазығы кәлмир, бу күн?

Ај адамлар, амандыр
Сиз буна јол вермәјин.
Ај адамлар, адамы
Дири көзлү гәрарла
Өлүмә көндәрмәјин!

Ах, еј һаким, еј һаким,
Јохмудур һеч вичданын —
Инсан да гол чәкәрми
Өлүмүнә инсанын?..

Нечә? Бәс сән? Бәс өзүн
Бир гатил дејилмисән,
Фикрәт, ахы өзүн дә —

Өзкәсиндән умдуғун
О инсаф, о мәрһәмәт
Вармы сәнин өзүндә?

Бәс Кәрәмин өлүмү
Нә тез чыхды жадындан?
Чәбһә достум, Кәрајса
Бизим һәјатымызчүн
Кечди өз һәјатындан.

Јағыр күллә јағмуру
Дүшмән пулемјотундан,
Дәстә јатыб сәнкәрә,
Гаршы өлүм, арха ган.

Команданын әмри вар:
Ашыб о гаршы дағы
Өндә вағзал биначы
Мүтләг тутулмалыдыр
Бир саата узағы...

Јағыр күллә јағышы,
Көз ачмаға мачал јох.
Дәстә јерә синибдир,
Тәрпәнмәјә бир һал јох.

Нејләмәк?
Сержант Кәрај
Чох дүшүндү кизличә;
Од сачан пулемјоту
Нечә сусдурсун, нечә?

Ах нечә? Нечә?

Бирдән
Матросовун кәлкәси
Көз өнүндә дајанды,
Елә бил ки, јатырды
О јухудан ојанды.

Гәрарыны нечә јол
Өлчдү, бичди Кәрајым;
Фикриндә алгышлады
Сонра о, үзү үстә
Сүрүнмәјә башлады.

Кәһ сүрүндү, дајанды,
Кәһ дајанды, сүрүндү,
Јорулмады о, јенә;
Сүрүндү

милјонларын
Ајаг үстә дурмасы,
Јеримәси наминә.

Кәлиб чатды бинаја
Кәрај арха тәрәфдән,
О тез галхды бу ара
Атды бинаја сары
Бир, ики, үч гумбара

Бина башдан-ајаға
Тоз-думана бүрүндү,
О, фүрсәти вермәјиб
Өн тәрәфә сүрүндү

Тоз-думан чэкилинчэ
Яғды күллэ жағышы
Јенэ һәммин бинадан.
Кәрај инди нејләсин?
О дүшүндү бирчә ан.

Дәрһал галхды ајаға,
Вәчд ичиндә јериди
Дајады синәсини
О мазгалын ағзына,
Пулемјотла бәрабәр
Санки дүнја кириди.

Көјдә булуд дајанды,
Кириди ахар сулар,
Кириди гәлбләрдәки
Ширин сөзләр, арзулар.

Пулемјотун ағзына
Дајанан о көкс илә
Санки дүшмән үстүнә
Бүтүн дүнја јериди.
Милјон үрәкләрдәки
Арзу, севда јериди.
Минбир диләк јериди.
Дүшмән үстә һәм бу күн,
Һәм кәләчәк јериди.
Ганда чимән дүнјаны
Кәләчәјә сәсләјән
О сүкутун сәсинә
Бүтүн дүнја кириди.

Синәсини гырмызы
Күлләләрә кәрди о.
Шимшәк кими, өзүнү
Сөнәндә көстәрди о.
Сөнмәјилә јанды о,
Сөнүб чилаланды о.

Бир ан әввәл һеч кәсә
Көрүнмәјән о атәш
Ешгијлә јаныб сөндү,
Бу јанғында көрүндү.

О јашады дүнәндә,
О јашады бу күндә,
О јашады, јашады
Уғрунда чан вердији
Достларынын өмрүндә.

Анасы, һәјат үчүн
Доғду һәјат оғлуну.
Өлүмү доғду анчаг
Әбәдијјәтчүн ону.

О, мәни дә јашатды,
Нијә утанмадым мән
О өлүмдән алдығым
Өмрү јелә верәркән?

Јадымдадыр, достларым
Мәни хилас ејләди
Нечә дәфә өлүмдән.
Өләјдим, каш өләјдим,
Ах, нолајды онда мән!..

Өлдүрмөзди о заман,
Өлүмдөн мүднүш олан
Бу күнкү бу даг мәни.
Анам кими чөкөрдү
Гојнуна торпаг мәни.

Индидән јох, мән һечәм
Әјри жола дүшәндән.
Горхуб чијрәнәчәкдир
Јәгин торпаг да мөндән.

Мән о заман, о заман
Дәһшәтли өлүмләрин
Өнүндә көз гырпмајан,
Карбышевә, Кәраја
Нечә һејрәт едәрдим...
«Инсан өлмәјә дејил
Јашамаға кәлибдир
Бу дүнјаја» — дејәрдим...
Јашамаг?!
Анчаг нечә?
Буну анламајырдым.
Јашамағын өзүнү
Мән бир амал сајырдым...

Демә амалсыз өмүр
Гуру бир хәјал имиш.
Демә јашамаг дејил,
Ону дујмаг, анламаг
Ән бөјүк амал имиш.

Мәнә елә кәлирди,
Һәјаты севдијимдән
Өлүмдән гачырам мән...
Демә, демә о заман
Мән севсәм дә һәјаты,
Өзүм севилмирәммиш.
Һәјатын гијмәтини,
Гәдрини билмирәммиш!..
Кенерал Карбышеви
Фашистләр бир гыш күнү
Тамам сојундурдулар,
Ону бузун үстүндә
Буз кими дондурдулар:

Шахталы бир күндә
Гыш сәһәриндә
Өзүтәк бир нечә икидлә биркә
Гоча кенералы сојундурдулар.
Инсан әзабындан ојун гурдулар.
Бу нечә зөвгдүр?

Шлангла бирдән
Чылпаг бәдәнләрә бир нечә јердән
Су вурур... Көр нечә күлүшүр онлар,
Јағыр пилтә-пилтә, јағыр аста гар.

Шахта бир тәрәфдән, су бир тәрәфдән
Вурдугча буз тутур тунч бәдәнләри.
Анчаг үшүмүрләр, исидир Вәтән,
Онларын гәлбини бајагдан бәри.

Вәтән севкисилә жанан бир үрәк
Буз нәдир, дашы да әридәр јәгин.
Онлар бу инамла күлүмсәјәрәк.
Дурублар дағ кими әјилмәз, мәтин.

Илк баһар онларын күлүр көзүндә.
Буза дөнсәләр дә бир хәјал кими.
Дајаныб Карбышев һамыдан өндә
Өлүр, өләндә дә кенерал кими.

— Гардашлар, Вәтәни дүшүнүн јалныз
Онда бу әзабы унударсыныз...
Онун сөзүндәки мәнаја бир бах,
Она бу инамы верән бәс нәдир?
Өзү буз ичиндә, Вәтәнин анчаг
Кәләчәк баһары үрәјиндәдир...

Бу әзаб дүшмәнчүн уғурсуз олур.
Онлар буз ичиндә дөнүр һејкәлә.
Бу мәрдлик өнүндә донур, буз олур
Бу мәрд инсанлары дондуран белә...

Бир бөјүк сөзә дә инанырам мән:
Өлмәк чох асандыр, јашамаг чәтин.
Мәсләклә јашајыб, инамла өлән
Гызыл тахтындадыр әбәдијјәтин.
Карбышев өлмәди!

Ешги, нијјәти

Бизим көнлүмүзә бу күн пур чиләр.
Фашистләр дондуруб,

әбәдијјәти

Онун бир өмрүнә чалаг етдиләр.

Һәмишә мәсләклә вурду о үрәк
Онун уғрунда да сусду о үрәк,
Дурду о үрәк...
Мәсләкә гыјмады, чаныны верди
Бир өмрү әлиндән алан о мәсләк.
Она јүз-јүз белә өмүр кәтирди...

Демә амалсыз өмүр
Гуру бир хәјал имиш
Демә јашамаг дејил.
Ону дүјмаг, анламаг
Ән бөјүк амал имиш...

Дедиләр: — Гардашыңла
Оғлун кәлиб көрүшә.
Деди: — Истәмирәм мән.
Дејин ки, бәрк хәстәјәм.
Галхаммырам јеримдән...
Јох идими демәјә
Онун сөзү, арзусу
Мәкәр әзизләринә?...
Варды!.. Хәчәләтиндән
Анчаг чыха билмирди
Онларын үзләринә...

Көзәтчиси бир аздан
Бир бағлама кәтирди:
— Көтүр, евдәндир! — деди.
О гајтармаг истәди.

О ғышгырмаг истәди:
«Кәсилмиш бир ағача
Су нә кәрәк!..»

Дајанды,
Дәм верди көз јашына,
Деди: — Баша дүшүрәм:
Кәсиләчәк ағачын
Доланарлар башына...

О бахды багламаја
Көзучу оғрун-оғрун
Онун ән чох севдији
Әт гутабы, көј хијар,
Јанында тәзә тәрхун.
Анчаг нәфси чәкмәди,
Итәләди кәнара
Јемәк долу нимчәни.
— Анамын биширдији,
Чох севдији јемәкләр,
Инди јејин сиз мәни...

Ҳөнкүрдү бирдән-бирә,
Диварлар да титрәди
Онун бу фәрјадына;
Хошбәхт, көзәл күнләри
Кәлиб дүшдү јадына.

Еј сәадәт, сәадәт,
Әлимиздә оларкән
Көрә билмирик сәни.

Елә ки, ганад ачыб
Биздән узаглашырсан.
Изләјирик кәлкәни.
Бир улдуза дөпүрсән.
Нәдән көзләримизә
Узагдан көрүнүрсән?!

Бир нечә күн јашамаг
Олар сусуз, чөрәксиз;
Әкәр һава олмаса
Јашаја билмәрик биз
Бирчә дәгигә шәксиз...
Өзүнү ода-көзә
Атыр чөрәкчүн инсан.
Һеч һаваны дүшүнмүр
Һава бол олдуғундан...

Биз севирик, севкимиз
Әлимиздән кедәркән.
Биз севирик, севәркән.
Бәхтәвәр олдуғуну
Һеч кәс, һеч кәс билмәјир.
Хошбәхткән, бәхтәвәркән...

Сүзүлдү булаг кими
Үзүндән көз јашлары.
Јағды, јағды сүбһәчән
Кур пајыз јағышлары.

Чыраг кими алышан
Сапсары бир алмаја
Ғапгара бир хал дүшүр.

Бирдэн-бирэ дүшмүр о,
Јавашча, еһмал дүшүр.
Қур пајыз јағышлары
Јағыр, бир ан кәсилмир.
Алманы салыр јерә,
Анчаг гара халыны
Јујуб апара билмир.
Ағлајырсан, көрүрәм
Анчаг әбәсдир, әбәс.
Сәнин о көз јашларын
Сонсуз күнаһларыны
Јујуб апара билмәз.
Јујуб апара билмәз.

Сәһәр дә бағламаја
Тохунмады о јенә.
Көзәтчинин вердији
Бир парчачыг чөрәји
Алыб чәкди дишинә...

— Гардаш, јејә билмирәм
Буну сән апар дејә,
Бағламаны көтүрүб
О верди көзәтчијә.

Сағ ол! — дејә көзәтчи
Бағламаны көтүрдү.
— «Сағ ол»уна, сән сағ ол, —
Дејә синәдолусу
О, көксүнү өтүрдү.

«Нечә дә күлмәлидир,
«Сағ ол» һара, мән һара?»
«Сағ ол» неч јарашармы?
Өлүмә мәһкумлара?
Мән нечә сағ олум ки,
Өлүм өз көлкәсини
Үстүмә салмыш артыг.
Мән бәдбәхтин сағлығы
Дүнәндә галмыш артыг».

Өтән, хошбәхт күнләри
Фикринин ајнасындан
Бир-бир өтүшдү онун.
Евиндә кечирдији
Јүз мәчлисдән бирчәси
Јадына дүшдү онун:

...Оғлунун ад күнүјдү,
Јығылмышды дост-таныш.
Мәшһур ханәндәләри
О, мәчлисә чағырмыш.

Кларнет бир тәрәфдә,
Тар-каман бир тәрәфдә.
Бүтүн достлар-танышлар
Бу күн бир өзкә кефдә.

Достлар ичир, кефләнир.
Јејир, ичир шадланыр.
Сағлығына дејилән
Ғанадлы сөзләрлә бир
Фикрәт дә ғанадланыр.

«Көзэл инсан», «көзэл дост»,
«Архамыз», «гардашымыз» —
Ајагларын биләни
Билмир бизим башымыз.

— Бир атам сэнэ гурбан,
Беш балам сэнэ гурбан,
Сэнин бирчэ һиминлэ
Кечэрик чанымыздан.

— Елэ демэ, мэн өлүм,
— Сэн өлүнчэ биз өлөк.
— Сизсиз мэн нэ карэжэм,
Бир севинэк, бир жүлөк.

Ганад ачыр јаланлар,
Бәдди-һүдуду ашыю.
Сөзләр, утандығындан
Ағызларда илишиб,
Додагларда долашыр.

Арагын атәшиндән
Гызышыбдыр көзләри.
Сөзләри утанса да
Утанмажыр өзләри.

Бир нэфэрсэ... эjlэшиб
Лап ашағы тэрэфдэ
Нэ данышыр, нэ динир.
«Натиглэр»ин јеринэ
О утаныр, эринир.

О нә исә дүшүнүр
Дикиб јерә башыны.
Сејр еләјир көзүчү
Фикрәти — гардашыны.

Фикрэт өз аләминдә,
Фикрэт өз кефиндәдир.
О билмәк истәмир ки,
Гардашынын үзүнү
Саран булуд, чән нәдир?

Сэрхошларса лаг едир,
Саташыр она һәрден:
— Мүәллим һеч данышмыр,
Елә сусуб сәһәрден.

— Мүәллим бир тост десин.
Бәзәсин бу мәчлис.
Гој дағытсын үзүндән
О думаны, о сиси.
— Әшши, нә олуб сәнә?
Бир данышыб күлсәнә!

Чаваб вермир мұәллим.
Сусур,
данышмыр јенә.
Ајыг көзлә о бахыр
Сәрхошларын гәлбинә.

Мәчлис дағылан кими
Бәхшишлар, һәдијјәләр
Орталыға төкүлүр.

Даш-гашларын ичиндә
Фикрәт күлүр,
ев күлүр.

Бири саат кәтириб,
Бири Иран халчасы,
Бири даш-гашлы голбаг.
Һәдијјәләр ичиндә
Бир китаб да вар анчаг.

Охуду: «Туфанлара
Тапшырылмыш бир үрәк».
Ганы гаралды бүтүн:
— Һәдијјәсинә бир бах
Сән бу лүт оғлу лүтүн...

Бу да әми пајыдыр,
Намәрдин бәхшишилә
Јүз каса долмаз, оғлум,
Онун ганачағы да
Бундан чох олмаз, оғлум.
Ушаг бир сөз демәди,
Анчаг бу сөзләрдәсә
Бир һагсызлыг дујду о:
Тез китабы көтүрүб
Чантасына гојду о.

Үч күн кечди...
Бир ахшам
Әми кәлди онлара.
Ичәридә гәзәб, кин,
Үздә салам, еһтирам...

Деди: — Кизли сөзүм вар
Мәним сәнинлә, гардаш,
Мән ки, сәндән бөјүјәм,
Кәл мәни динлә, гардаш!

Кәл һарамдан әл көтүр,
Кәл дүз ишлә, дүз долан.
Һеч вахт әјилә билмәз
Бу дүнјада дүз олан.

Инди, инди Фикрәтин
Бунлар дүшүр јадына.
Анчаг... билир ки, кечдир,
Гардашы да бу јердә
Чатаммаз имдадына.

— Демә сән һаглысанмыш,
Һаглысанмыш, а гардаш,
Вердијин өјүдләри
Анлајајдым онда каш!..

Чох дедин,
Аз ешитдим.
Мән өзүмәм дүшмәним
Онда елә билирдим
Јахшы күзәрәныма
Һәсәд чәкирсән мәним.

О вахт, мән башыдашлы
Сәни говдум евимдән,
Биздән о кедән олдун.
Јенә бу мәгамымда
Мәнә јанан сән олдун.

Ҳаны, бэс Һарда Ғалды
Ҷанбир арағ достларым.
Бүтүн Ҷинајәтләре
Мәнлә ортағ достларым?

Нијә о вахт бири дә
Мәним сөзүмү кәсиб
Үзүмә ағ олмады?
Пула ортағ оланлар
Бэс алдығым Ҷезаја
Нијә ортағ олмады?

Бөлүб-бөлүшдүрмәјә
Ҳәмишә тәләсдиләр.
Пул сајан әлләрини
Нијә мәнән кәсдиләр?
Фикрәт инди анлајыр
Ғардашы дүз дејирмиш...
Рузбәһин китабыјла
Нә демәк истәјирмиш...

Мәһкәмә ичласында
Рузбәһин сон нитгини
Мән о заман охудум.
Охудум удум-удум.
Анчағ индики гәдәр
Дәрк етмәдим ону мән.
Һеч һәзз ала биләрми
Дедим инсан өлүмән?

Өмрүнү билә-билә
Нечә верди о јелә?!.
Анламадан, дујмадан
Јашајыб елә өмрү
Демә мән верирәммиш
О заман јелә өмрү...
«Рузбәһ! Сәнән бәхтәвәр
Вармыдыр јер үзүндә?
Мәнимтәк алчалмадын,
Сән көјләре учалдын
Мүттәһим күрсүсүндә.
Сөзләре бах!..
Нитгә бах!..
Үрәјә бах,
Ешгә бах!..
Учалтдын әмәлинлә
Алчағларын дурдуғу
Алчағ күрсүнү белә!

Сән дә өлүмә кетдин,
Мән дә кедирәм...
Анчағ.

Сән нәдән өтрү кетдин
Мән нәдән өтрү?..
Ах, ах!..

Бу ахлар, бу наләләр
Әмәлимин төһфәси,
Онун нитги, үсјаны
Әдаләтин кур сәси,
О, дүнјанын әшрәфи,
Мән дүнјанын ләкәси...

Мән дә адамам,

О да.

О да јашады, мән дә.
Мән јашаркән өлүјәм,
О јашар өлөндө дө...»
Аһ!.. Е'тираф! Е'тираф!
Е'тираф башлананда
Көнлүм көјө учалыр,
Бүтүн јаманлыгларын
Үстүнө көлкө салыр.
Күнаһ чыхыр јадымдан,
Е'тираф нәғмәсіндән
Гәлбимдә халлар галыр.

Ај бәдбәхт, јазыг инсан.
Мән дөзә билмәсәм дә
Аманына, аһына,
Нејләјәк ки, кечмишин
Замин дура билмәјир
Сәнин јох сабаһына.

Елә бунун үчүн дә
Кәләчәјин јох сәнин.
Күнаһын е'тирафдан
Ағырдыр чох-чох сәнин.

Бу күнүнә кечмишин
Көр нечә көлкө салмыш.
Дүнәнин, сабаһына
Өзүнү борчлу галмыш.

Рузбейсә... дүнәниндә
Бу күнүнү јашады,
Неј анды сабаһыны.
Дүнәнини беһ вериб.
Газанды сабаһыны.

Ики өлүм! Ики сон!
Буна ше'р дилилә
Кәрәк мә'на верәм мән;
Рузбейдән данышмамыш
Фикрәтин тәлејини
Битирә билмәрәм мән.

Мөрд өлүм

Јох! О горхмур өлүмдән.
О горхмамыш неч заман.
Јох! О горхмур өлүмдән.
Горхур јалныз горхудан.

О горхур ки,
өлүмүн
Өнүндә горха биләр,
О сынар,
о әјиләр...

Јох!..
О, өлүм истәјир —
Истәјир азад олсун
Чәкдији ағр'лардан.

гәмдән,
зүлүмдән бу күн.
Һәятда нә тапды ки,
Горхсун өлүмдән бу күн?!.

Юх!..
О горхмур өлүмдән,
Ахы о, көзәл билир,
Өлүм нә,
 Һәят нәдир.
О ки, өз мәсләкилә
Һәятын фөвгүндәдир.
О, бу одун ичинә
Атылды бирдән-бирә,
Дүшүнүб-дашынмады.
Дост-дүшмәнин янында
Мәсләкини данмады.

Үз өлчүб бир бичмәди.
О чахды илдырымтәк.
Һәлә чахмаздан әввәл
Илдырыма, шимшәјә
Јарашармы дүшүнмәк?

Фикирләшмир һеч заман
Әгидәси јолунда
Өз чанындан кечән дә.
(Мән кишилик көрмәдим
Үз өлчүб бир бичәндә.)

Илдырымдыр...
 Дағларын
Зирвәсиндә чахыр о.

Һәятда да учадан,
Һәм дә... өз ишығында
 бахыр о...

Онун сәси...
 нә'рәси —

Көјүн курултусуну
Әмәли — јаныб сөнән
Шимшәкләри андырыр.
О, көјләрдә курлајыб
Јери ишыгландырыр.

Арзусунун көзүјлә
Баханда

 бу дүнјаны
О өзүнә јад көрүр.
Әмәлинин көзүјлә
Баханда,
 о, һәятда
Тәзә бир һәят көрүр.

О һәятын наминә
Бу һәятдан кечәнләр
Һәятына «уф» демәз,
Арзусуну пуч едән
Бир һәятын ичиндә
О јашамаг истәмәз.

Рузбег! Сәнин һәятын
Өлүмүнә бач олду.
Шәрафәтли өлүмүн
Һәятына тач олду.

Сэн «ишыг-ишыг» — дежэ
Багырдын,

сэсэ дүшдүн.

Вэтэнинэ, елине
Сэн азадлыг истэдин —
Өзүн мэхбэсэ дүшдүн.

Халгын сээдэтијчүн
Кечдин сээдэтиндэн,
Күнаһкар олдуғуну
Һэлэ дэ билмэдин сэн.

Сэн севдин тарихини,
Сэн севдин эчдадыны,
олармы?
Сэн севдин шэрэфини,
Намусуну, адыны,
олармы?

Сэн севдин өз обаны
Улусуну, елини,
олармы?

Сэн севдин өз ананы
Өз нэгмэни, дилини,
олармы?

Сэн истэдин фикирлэ,
Башла дил элбир ола,
олармы?

Сэн ачар ахтарырдын
Диллэрдэки ғыфыла,
олармы?

Сэн јохсула ач дедин,
Сэн варлыја тох дедин,
олармы?

Сэн јаја исти дедин,
Сэн ғыша сојуг дедин,
олармы?

Елэ бунун үчүн дэ
Мүттәһим күрсүсүндэ
Әјләшмисән
Бу күн сән!

Һаггы байраг елэдин,
Тутдун башын үстүндэ
Даим бу байрағы сән.
Һаггы севмәк һаггыны
Кимдән алдын ахы, сән?
Милјонларын сәси вар
Сәнин о кур сәсиндэ.
Сән иттиһам едирсән
Мүттәһим күрсүсүндэ.

Сәнин һәр чүмлән, сөзүн
Зүлмү, мүтләгирјәти
Иттиһам күрсүсүндэ
Әјләшдирир бах бу күн!..

Сәнин бу чәсарәтин,
Тарихини бир даһа
Јер үзүнә таныдыр.

Нитгин башдан-ајаға
Арзулар нәғмәсидир.
Азадлыг дастаныдыр.

Сәнин нитгин бир дәниз,
Һәр чүмлән,

азадлығын
Бир дәли далғасыдыр.
Һәр сорғун, һәр суалын
Зүлмүн бојнуна кечән.
Бир зәнчир һалғасыдыр.

Јекун вуруб сөзүнә
Ахырда дәнә-дәнә
Рузбег өлүм истәди
Мәһкәмәдән өзүнә.
О, е'дам кәндирини
Өзү салды бојнуна
— Бу нә демәкдир? —
дејә

Суал вердиләр она.
Деди: — Арзуларымча
Јашаја билмәдим мән,
Бары өз өлүмүмлә
Бу дүнјадан кедим мән.
Ахунд јанашды она
Деди: — Пешмансан дејән.
— Пешманам — деди, — пешман
Вәтәнимә вермәјә
Бир чаным олдуғундан.

— Оғул, өлүм габағы
Дуа едиб аллаһа
Бәлкә тәмизләнәсән.
— Тәмиз јашамышам мән.
— Динә шәккинми вардыр?
— Мәним эн бөјүк диним,
Вәтәнчүн бәсләдијим
Мүгәддәс арзулардыр.
Сиз мәнә түкәнмәјән
Бир гүввәт көрүрсүнүз.
Мәндән горхдуғунузчүн
Мәни өлдүрүрсүнүз.

Сиз чохсунуз, мәнсә
тәк
Мин нәфәр бир нәфәри
Өлдүрүрсә...
де көрәк
Галиб кимдир? Чох,
ја тәк?

Өлдү...
Додагларында
Тәбәссүм ишарырды.
Бу тәбәссүм,
бу күнүн
Зүлмәтини јарырды,
Гәһрәманын руһуну
Сабаһа апарырды.

Оун табэссүмүндэн
Дан јеринин илк нуру
Сүзүлүр,
Сүзүлүрдү...
Бу күлүшлэ о, јэгин,
Диријкэн чохдан өлмүш
Өлүлэрэ күлүрдү.
Гој дејим бир-бир сәнэ:
Кимдир, ким бу өлүлэр?...
Күлүр,
Анчаг өзкәннин
Күлүшүјлэ күләнлэр.
Билир,
Анчаг өзкәннин
Дедијини биләнлэр!

Сәнин өлүмүн белә
Нечә-нечә диринин
Әмәлиндән,
ишиндән,
Чох иш көрдү, а гардаш,
Бу шәрәfli өлүмдән
Дост да,
Дүшмән өзү дә
Дәрс көтүрдү, а гардаш!
Бу өлүмлә өлмәжә
Әгидә анасындан
Доғулан оғул кәрәк,
Бу өлүмә чатмага
Шәрәfli бир јол кәрәк.

Демә амалсыз өмүр
 Гуру бир хәјал имиш
 Демә јашамаг дејил,
 Ону дујмаг, анламаг
 Ән бөјүк амал имиш!

Шәрәфсиз ағибәт

О чан атыр зинданын
Дәмир бармағлығындан
Дүшән ишыға һәр ан.

Ишыг — һәјат, азадыг,
Ишыг — севинч, арзу кам.
Нијә әлимдә икән
Мән сизи көрмәмишәм?
Көр нечә дә кормушам,
Кор дејил,
нанкормушам!

Мән елә билмишәм ки,
Һәјат бирчә рәнkdәдир,
Кечәчәк рузкар белә.
Нә биләјдим,
Һәјатын
Гарасы да вар һәлә.

Нә биләјдим. ојагкән
Јухудајам, јухуда,
Анчаг тале ојагдыр.
Мәни күлдүрән һәјат
Бир күн ағладачагдыр.

Нә биләјдим, тамаһым
Ағлымы да башымдан
Алыб апармыш мәним.
Гаршыда көрәчәкли
Күнләрим вармыш мәним...

Инди,

инди билирәм
Һәјат нәдир,
Өлүм нә?..

Ах!..
Јашамаг һаггымы
Әкәр гајтарсајдылар
Бу күн тәзәдән мәнә,
Јашардым...

Мән билирәм
Нечә јашардым анчаг.
Нә фајда! Ахар сулар
Кери гајытмајачаг...

Инди баша дүшүрәм:
Нијә о вахт мән елмин
Архасынча кетмәдим.
Бөјүк шәхсијјәтләрин
Амалыны өјрәниб
Гәлбими инчитмәдим.

Бу дүнјанын дәрдини
Дедим, гој чәксин онлар.
Мән ки, кичик адамам,
Онлардан мәнә нә вар.

Һаггы өзүндә тапыб,
«Мәнәм аллаһ!» сөјләјән,
Паклыға «аллаһ» дејән,
Нәсимини, Мәнсуру,

Мән дәрк едә билмәдим;
Дүнја не мәтләринә
Һагг дедим, «аллаһ» дедим!

Бәс Мәнсур? Бәс Нәсими?
Дүнја не мәтләринә
Онлар мәһәл гоҗмаҗыб,
Дүнјадан кам алдылар.
Көзәл әмәлләриҗлә
Бу әләмин, һәјатын
Фөвгүнә учалдылар.

Онунчүн дә горхмады
Онлар өлүмдән белә.
Өлүмдән уҗаҗдылар
Онлар көнүл сафлығы,
Вичдан көзәллиҗилә!..

Анламадым дүнјаны,
Өмрүм бир вәһшәт олду.
Өлүм мәнә бир ләкә,
Онлара зијнәт олду.

Бу нечә күндә мәнә
Јүз јердән көз бәрәлдән
Өлүмә борчлуҗам мән.

Өлүмүн гаршысында
Һәјаты дүшүнмәјән
ким олду?
Бу зинданда мәнимчүн
Өлүм мүәллим олду.

Бир күндә мин-мин кәрә
Өлүм әл етди мәнә,
Һәјатын һикмәтини
Өлүм өјрәтди мәнә.

Өлүм илә һәјатын
Әзәли вәһдәтини
Мән бу зинданда билдим,
Өлүмүн кандарында
Һаггы тапыб дирилдим.

Инсан галхыр һәјатын
Ән уҗа зирвәсинә
Кандарында өлүмүн.
Бу дағдан, бу зирвәдән
О, һәр ики тәрәфи
Ајдын көрүр бүсбүтүн.

Бир тәрәфи өлүмдүр,
Бир тәрәфи һәјатдыр,
Бу дағын, бу зирвәнин.
Зирвәдә зирвә кими
Итиләшир, инчәлир
Һиссин, дүјгүн да сәнин.
Сән зирвәдә дајаныб
Бахырсан бу тәрәфә,
Бахырсан о тәрәфә,
Һәјат илә өлүмү
Сән јанашы көрүрсән,
Јан-јанашы, илк дәфә!..

Анлашылмаз көрүнүр
Көзлөрүнө зирвә дө.
Сән һәјаты илк дөфә
Лап җахындан көрүрсән
Өлүм сәнә өзүнү
Көстәрдиҗи зирвәдә.

Зинданын гапысыны
Ачдылар сәһәр-сәһәр
«Вахтын битиб» дедиләр.
Дик атылды јериндән,
Од чыхды көзләриндән.
«Инилатиләр һәдәрмиш,
Мәнимки бу гәдәрмиш» —
Дејә чыхды гапыдан.
Анчаг...

Дајанды бир ан.
Чеврилди бирдән-бирә
Бахды сојуг камерә.
Бахды,

һәсрәтлә бахды.
Сел кими јашлар ахды
Јенә дө көзләриндән,
Бир аһ чәкди дәриндән.
Өлүмүн кандарында
Инсан јенә ганрылыб
Бахыр һәјат тәрәфә.
Нә гәдәр чәтин, ағыр,
Әзаблы олса белә,
Көзәлләшир бу һәјат
Олдугундан мин дөфә...

— Каш, бир күн дө галајдым
Бурда...

дејә динди о.
Хошбәхтлик санды бир вахт
Сојуг мазар сандыгы
Камераны инди о.
Мән онун өлүмүнү
Јазмадым!

Јалан дедим!
Дүзү јаза билмәдим.
Бачармадым,
ачыдым.

Онун чаван јашына,
Дедим, јазыг тез өлдү,
Рәзаләтлә јашады,
Өләндә тәмиз өлдү...

Епилог

Өлүм — дәншәтдир!
Анчаг,
Шәрәfli өлүм гәдәр
Сәадәт јох дүнјада.
Биз — һәр өлүмдән дејил.
Биз — шәрәфсиз өлүмдән
Чох горхуруг дүнјада.

Һәјат башдан-ајага
Өлүмләрлә долудур.
Өлүм горхулу дејил,

Јашамамаг,
 өлүмдөн
 Мин кэрэ горхулудур.
 Адам вар, бирчэ күнлүк
 Өмрүчүн,
 милјонларын
 Өлүмүнэ гол чэкэр,
 Адам вар, бир нэфэрин
 Бир күнлүк өмрү үчүн
 Синэсиндэн јол чэкэр.

О да адамдыр, бу да.
 О да өлөчөк, бу да.
 Бир јахшы бах булуда
 Онда од да вар, су да...
 Өлүм — өмрүн нөгтэси!
 Сэн һәјатда
 һәјатын
 Мәнасына вар, анчаг
 Өлүмүн гијмәтини
 Һәјатда ахтар анчаг!

Һәјат, өлүмә дејил,
 Гој өлүмүн өзү дә
 Һәјата шөһрәт олсун.
 Нола... белә бир өлүм
 Мәнә дә гисмәт олсун!

1964—1965.

Китабын ичиндәкиләр

Учуш

Бир үрәкдә дөрд фәсил	7
Учуш	8
«Өмүр...»	11
Мәним шәрим	12
Јол чәкирик	15
Ленин	17
Кечәнин сағлығына	19
Бизим көзәл нәғмәләр	21
Гәмәрван	24
Динчәлмәк истәмирәм	27
Нифрәтим	29
Мәним ад күнләрим	31
Оғул көмәји	33
Јарпаг — хәзәл	35
Шәһријара	37
Хәјалым мәним	40
Түлү — гүруб	42
Һабил секаһы	44

Сөкүн чөпэрлэри	47
Дүшүнчэ, камал	48
Кечэ күнэш ятыр ки...	49
Паьыз лөвһэлэри	51
Новруз гары	53
Бэлкэ доја үрәклэр	54
Ше'рим — иманым мәнним	56
Көзәллик бәхтимдир	58
Ал күнәшин сағлығына	59
Јени ил дүҗулары	62
Гарағач	64
Карусел	66
Дан јери ағарыр	68
Көнлүм	69

..инсан вә заман.. силсиләсиндән

Зирвә олдү о өзү	73
Бабамдан гочајам мән	74
Заман	76
Ахын	80
Хошбәхтдир о адам ки...	82
Бир бинада доғулдуг	84
Истилик өлчән	87
Үрәкдәки «саатлар»	88
«Бә'ән сорушурам өзүм-өзүмдән»	90
«Улдузлар вә кайнат»	91
Һүдуд	92
Некролог	93
Өзүмүздән өјрәнәк	94

Дујанын сәрһәдди	97
Һәр кәсин өзүјлә јашымдыр чалһан	98
Јер өз јериндәми?	100
Анам өлдүмү?	102
Илләрә нә вар ки...	106
Бир арзунун наминә	108

..мәһәббәт нәғмәләри.. силсиләсиндән

Сән — илһам	111
Севә билирәмсә...	112
«Нечә одсан билмирәм...»	115
Неј сәсиндә сәнин әксин	116
Һәсрәт	118
Ишығ — гаранлығ	122
Бир салама дәјмәди	123
Мәктублар	125
Тәзәдән	127
Он дөгигә сонра	130
Өзүндән ајрыла билмәјәчәксән	131
Бир гыз... бир оғлан	133
Бу күн ад күнүндүр...»	134
Нәсән сән	135
«Бу күн өмүр јарыдыр...»	137

..мәктәб ше'рләри.. силсиләсиндән

Кәлин, достлар, көрүшәк	141
Биринчи зәнк	143

Синиф — һәјат
Ајнасы бол, дашы аз

Поэмалар

Һәр баһарын өз гарангушу
Һәјат — өлүм

Редактору *Илјас Тапдыг*

Рәссамы *И. Бабајев*

Бәдии редактору *Ј. Агајев*

Техники редактору *С. Миркишијева*

Корректорлары *Л. Балајева, М. Шукүров*

Јыгылмага берилмиш 15/1-1966-чы ил. Чана имзалан-
мыш 3/VI-1966-чы ил. ФГ 00716. Кағыз форматы
70×108¹/₁₆. Физики чан варагы 7,625. Шәрти ч. в. 10.45.
Учот нәшр. варагы 7,5. Сифарини № 34. Тиражи 20.000.
һижмәти 43 гән.

Азәрбајҹан Дөвләт Нәшријаты, Баки, Бүсү Нәзәјев
күчәси, № 4.

Азәрбајҹан ССР Назирләр Совети јанında Мәтбуат
Комитәсиниң 26 Баки комиссары адына мәтбуәси,
Әли Бајрамов күчәси, № 3

Вагабзаде Бахтияр Махмуд оглы

ЧЕТЫРЕ ПОРЫ ДУШИ МОЕЙ

Стихи и поэмы

(на азербайджанском языке)

Азербайджанское государственное
издательство

Баку—1966

$$\begin{array}{r} 1260 \\ \hline 545 \end{array}$$